

SKOLVERKETS **ALLMÄNNA RÅD**

Arbete med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd

Skolverket

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-post: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnr: 13:1331
ISSN: 1403-4549
ISBN: 978-91-7559-036-3

Grafisk produktion: Typisk Form designbyrå
Omslagsbild: Roberto Chaves / Briljans
Tryck: Danagård Litho
Upplaga: 112 000 ex
Stockholm 2013

Arbete med åtgärdsprogram för
elever i behov av särskilt stöd

Förord

Hösten 2011 började nya läroplaner, kurs- och ämnesplaner samt kunskapskrav att gälla i skolan.¹ Sedan dess regleras också utbildningen i en ny skollag och nya skol- och gymnasieförordningar. Eftersom även bestämmelserna om arbetet med åtgärdsprogram i vissa avseenden har förändrats, finns det ett behov av nya allmänna råd för att stödja personalen i skolan samt huvudmannen i arbetet med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd.

Dessa allmänna råd ersätter Skolverkets tidigare allmänna råd (SKOLFS 2008:25) för arbete med åtgärdsprogram. Råden är även publicerade i Statens skolverks författningssamling, SKOLFS 2013:8.

Det är Skolverkets förhoppning att de här allmänna råden med kommentarer ska fungera som en god hjälp i skolans arbete med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd.

Anna Ekström
Generaldirektör

Eva Blomdahl
Undervisningsråd

¹ Det finns läroplaner, kursplaner och kunskapskrav för grundskolan, grundskolskolan, specialskolan och sameskolan. Förskoleklassen och fritidshemmet följer de allmänna delarna av grundskolans, sameskolans respektive specialskolans läroplan. Gymnasieskolan har en egen läroplan och ämnesplaner med kunskapskrav i stället för kursplaner. Gymnasiesärskolan får en ny läroplan samt nya ämnesplaner och kunskapskrav 2013.

Innehållsförteckning

Inledning 8

Kort om åtgärdsprogram 10

1. Förutsättningar för arbetet 14

2. Uppmärksamma 18

3. Utredda 21

4. Utarbета 28

5. Genomföra, följa upp och utvärdera 38

6. Rätten att överklaga åtgärdsprogram 43

Referenser 47

Bilaga 1

De aktuella bestämmelserna i sin helhet 49

Bilaga 2

**Exempel på blanketter för att
dokumentera utredningar och åtgärdsprogram 65**

Inledning

Vad de allmänna råden handlar om

De här allmänna råden handlar om hur personalen i skolan, rektorn och huvudmannen kan arbeta med åtgärdsprogram för att leva upp till författningarnas krav.

Hur materialet är strukturerat

Inledningsvis i materialet finns en kort beskrivning av vad syftet med ett åtgärdsprogram är, när det ska utarbetas, vad som avses med särskilt stöd, arbetsgången vid arbete med åtgärdsprogram, vad som skiljer ett åtgärdsprogram från en individuell utvecklings- eller studieplan samt sekretess i samband med utredningar och åtgärdsprogram. Materialet är därefter indelat i avsnitten:

1. Förutsättningar för arbetet
2. Uppmärksamma
3. Utreda
4. Utarbeta
5. Genomföra, följa upp och utvärdera
6. Rätten att överklaga åtgärdsprogram

Varje avsnitt är i sin tur indelat i följande delar:

Aktuella bestämmelser

Skolverkets allmänna råd utgår alltid från en eller flera bestämmelser. De här allmänna råden grundar sig på bestämmelser i skollagen (SFS 2010:800), gymnasieförordningen (SFS 2010: 2039) och läroplanerna.² Varje avsnitt i materialet inleds med en sammanfattning av de bestämmelser som avsnittets allmänna råd grundar

² Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11; förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan, Lgrsä 11; förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, Lspec 11; förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, Lsam 11; förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan, Lgy 11; Gymnasiesärskolan får ny läroplan samt nya ämnesplaner och kunskapskrav 2013.

sig på. En sammanställning av bestämmelserna i sin helhet finns i bilaga 1.

Allmänna råd

Skolverkets allmänna råd om åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd är rekommendationer om hur skolans personal, rektorn och huvudmannen kan eller bör handla för att uppfylla kraven i bestämmelserna. Allmänna råd syftar till att påverka utvecklingen i en viss riktning och till att främja en enhetlig rättstillämpning. Råden bör alltså följas, om verksamheten inte handlar på ett annat sätt som gör att kraven i bestämmelserna uppfylls.

Kommentarer

Efter de allmänna råden följer kommentarer som syftar till att underlätta förståelsen av de allmänna råden. Kommentarererna ska ses som ett stöd i läsningen av och arbetet med råden.

De verksamheter och yrkeskategorier som berörs

De här allmänna råden gäller för förskoleklassen, fritidshemmet, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

De allmänna råden är uppställda så att de riktar sig till olika mottagare. Vissa av råden vänder sig specifikt till rektorn, medan andra vänder sig direkt till lärare eller annan skolpersonal som utreder elevers behov av särskilt stöd samt arbetar med åtgärdsprogram. Enligt skollagen får rektorn delegera vissa ledningsuppgifter och beslut till någon som är anställd eller uppdragstagare vid skolenheten.³ Den som har fått uppgifter på delegation från rektorn omfattas också av de allmänna råd som vänder sig till rektorn. I vissa fall kan rektorn inte delegera en uppgift eller ett beslut. I dessa fall framgår detta av kommentarerna till de allmänna råden.

Därutöver riktar sig vissa av de allmänna råden specifikt till huvudmannen. Det är huvudmannen som har det övergripande ansvaret för att utbildningen genomförs i enlighet med de författningar som gäller för verksamheten.⁴ Det innebär att huvudmannen ska ge rektorer och lärare förutsättningar att följa de allmänna råden.

³ 2 kap. 10 § skollagen

⁴ 2 kap. 8 § skollagen

Kort om åtgärdsprogram

Vad är syftet med ett åtgärdsprogram?

Ett åtgärdsprogram är ett redskap för lärare, annan skolpersonal och rektorer i arbetet med att stödja en elev i behov av särskilt stöd, så att hon eller han får förutsättningar att utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen och nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Samtidigt är det en skriftlig bekräftelse på elevens behov av särskilt stöd och vilka stödåtgärder som ska vidtas.

I det praktiska arbetet fungerar åtgärdsprogrammet som ett stöd vid planeringen och genomförandet av den pedagogiska verksamheten kring eleven. Ett åtgärdsprogram gäller vid den skola där det har beslutats, men det kan även fungera som ett värdefullt informationsunderlag vid övergången till en annan skola.

Vad är särskilt stöd?

Det är skolans uppgift att skapa förutsättningar för alla elever att utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.⁵ I detta ligger att skolan har ett kompensatoriskt uppdrag. Utbildningen ska ta hänsyn till alla elevers olika behov, där en strävan ska vara att uppväga skillnader i deras förutsättningar.⁶

Det finns ingen definition av begreppet särskilt stöd i skollagen. Det är heller inte möjligt att i lagtext definiera vilka förutsättningar som ska finnas för att en elev ska erbjudas särskilt stöd. Det är också svårt att dra en gräns mellan vad som avses med stöd som ges inom ramen för en individanpassad undervisning och vad som är särskilt stöd. Vad som avses med särskilt stöd blir därmed en professionell bedömning som skolan måste göra från fall till fall.⁷

Vad skiljer ett åtgärdsprogram från en individuell utvecklings- eller studieplan?

Alla elever i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan ska ha skriftliga individuella utvecklingsplaner, och

⁵ 1 kap. 4 §, 3 kap. 3 § skollagen

⁶ 1 kap. 4 § skollagen och regeringens proposition, *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, 2009/10:165, sid. 221.

⁷ Regeringens proposition, *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, 2009/10:165, sid. 287.

alla elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha skriftliga individuella studieplaner som stöd för lärandet.⁸ En elev kan ha svårigheter i skolsituationen som går att komma till rätta med genom insatser och stöd som lyfts fram i den skriftliga individuella utvecklingsplanen och inom ramen för den ledning och stimulans för lärande och personlig utveckling som alla elever ska ges. Det kan till exempel handla om att eleven får tillgång till skriftliga instruktioner, eller att eleven får en viss placering i klassrummet för att kunna koncentrera sig bättre. Om dessa insatser inte är tillräckliga behöver skolan utreda elevens behov av särskilt stöd, samt om utredningen visar att eleven behöver särskilt stöd utarbeta ett åtgärdsprogram. En del elever kommer således att ha både en individuell utvecklings- eller studieplan och ett åtgärdsprogram.

När ska ett åtgärdsprogram utarbetas?

Ett åtgärdsprogram ska enligt skollagen utarbetas om en elev behöver särskilt stöd, det vill säga inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen och hon eller han riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Det ska också utarbetas om en elev uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation, som gör att skolan på sikt befärar att eleven inte når kunskapskraven.

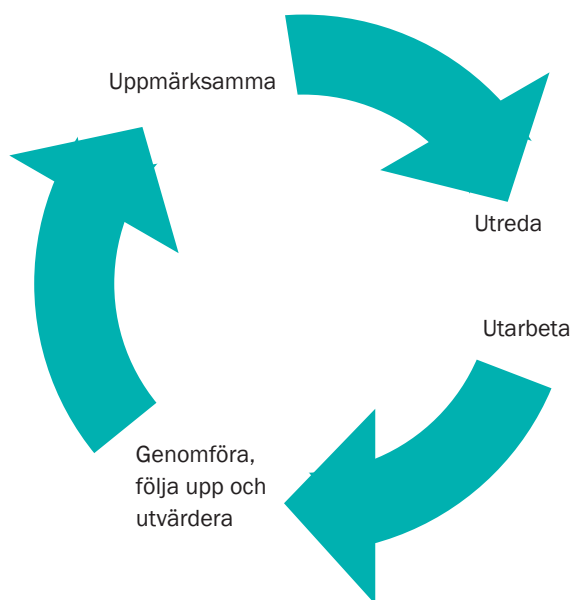
I förskoleklassen och fritidshemmet utgår skolan vid bedömningen av elevens behov av särskilt stöd från hur eleven utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen. I årskurserna 1–9 utgår skolan vid bedömningen från hur eleven utvecklas i riktning mot kunskapsmålen och kunskapskraven i olika ämnen.⁹ I gymnasieskolan och gymnasiesärskolan utgår skolan från hur eleven utvecklas i riktning mot kunskapsmålen och kunskapskraven i respektive kurs.

Hur ser arbetsgången ut?

Arbetet med att uppmärksamma en elevs behov av särskilt stöd och att eventuellt utarbeta ett åtgärdsprogram är en process i flera steg. Det handlar om att uppmärksamma om en elev kan behöva särskilt stöd, utreda elevens behov och därefter vid behov utarbeta ett program med åtgärder som genomförs, följs upp och utvärderas.

⁸ 10 kap. 13 §, 11 kap. 16 §, 12 kap. 13 §, 13 kap. 13 §, 16 kap. 25 §, 18 kap. 15 § skollagen

⁹ För specialskolan gäller motsvarande för årskurserna 1–10.

Figuren ovan illustrerar arbetsgången i arbetet med åtgärdsprogram.

I arbetet med åtgärdsprogram finns det vissa formella krav som återkommer under processen. Det gäller till exempel hur arbetet ska dokumenteras. I de här allmänna råden upprepas för tydlighetens skull dessa krav varje gång de är aktuella.

Personuppgifter och sekretess i samband med utredningar och åtgärdsprogram

De utredningar och åtgärdsprogram som utarbetas i kommunala och statliga skolor blir allmänna handlingar när de är färdigställda. Detta är viktigt att ha i åtanke vid dokumentationen av utredningar och åtgärdsprogram eftersom alla, enligt offentlighetsprincipen, har rätt att ta del av allmänna handlingar. Utredningar och åtgärdsprogram behöver därför upprättas på ett sådant sätt att de tar hänsyn till elevens integritet, men ändå uppfyller kraven enligt skollagen.

Uppgifter i utredningar och åtgärdsprogram skyddas i många fall av lagstiftningen om sekretess. När skolan lämnar ut en utredning eller ett åtgärdsprogram behöver det därför alltid göras en sekretessprövning för att undersöka om hela handlingen, eller delar av den, kan lämnas ut. Om skolan har låtit göra medicinska, psykologiska eller sociala utredningar i ärendet är uppgifterna vanligen sådana att de ska beläggas med sekretess.

I fristående skolor gäller inte offentlighetsprincipen. Handlingar på en fristående skola är därmed inte allmänna handlingar och skolan är inte skyldig att lämna ut handlingar på begäran. I fristående skolor gäller inte heller sekretessbestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen. Däremot finns det bestämmelser i skollagen som handlar om tystnadsplikt vid enskilt bedrivna skolor och de bestämmelserna kan ge samma skydd för vissa uppgifter.¹⁰ När en elev byter skola från en fristående till en annan skola måste vårdnadshavarna alltid lämna sitt samtycke till att lämna över information om eleven.

De flesta skolor använder IT-stöd för att dokumentera utredningar och åtgärdsprogram. Då behöver hanteringen av personuppgifter följa reglerna i personuppgiftslagen.

¹⁰ 29 kap. 14 § skollagen

1. Förutsättningar för arbetet

AKTUELLA BESTÄMMELSER

De allmänna råden i denna del utgår från följande bestämmelser:

Av 2 kap. 8 § skollagen följer att huvudmannen ska ansvara för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i denna lag, föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen och de bestämmelser för utbildningen som kan finnas i andra författningar.

Av 2 kap. 25 § skollagen följer att det för eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernans utveckling mot utbildningens mål ska stödjas.

För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Av 3 kap. 10 § skollagen följer att det särskilda stödet för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan ska ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven ska ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.

Av 4 kap. 3 § skollagen följer att varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

Av 4 kap. 4 § skollagen följer att rektorn ansvarar för sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som ska genomföras på skolenhetsnivå.

Av 4 kap. 7 § skollagen följer att om det vid uppföljning, genom klagomål eller på annat sätt kommer fram att det finns brister i verksamheten, ska huvudmannen se till att nödvändiga åtgärder vidtas.

Av 4 kap. 8 § skollagen följer att huvudmannen ska ha skriftliga rutiner för att ta emot och utreda klagomål mot utbildningen. Information om rutinerna ska lämnas på lämpligt sätt.

Av Lgr 11¹¹, avsnitt 2.8 följer att rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att undervisningen och elevhälsans verksamhet utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver, samt att resursfördelningen och stödåtgärderna anpassas till den värdering av elevernas utveckling som lärare gör.

Av Lgy 11¹², avsnitt 2.6 följer att rektorn har ett särskilt ansvar för att lärarna anpassar undervisningens uppläggning, innehåll och arbetsformer efter elevernas skiftande behov och förutsättningar, samt att undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen utformas så att elever som behöver särskilt stöd eller andra stödåtgärder får detta.

ALLMÄNNA RÅD

Huvudmannen bör

1. regelbundet förvissa sig om att rektorn för en skolenhet har tillräckliga resurser för att leva upp till skollagens bestämmelser om särskilt stöd, och
2. skapa rutiner för att undersöka att det särskilda stödet till elever fungerar på skolenheterna, samt i förekommande fall vidta nödvändiga åtgärder.

Rektorn bör

3. se till att det finns tillräckliga resurser för att tillgodose elevernas behov av särskilt stöd samt vid behov omprioritera resurser på skolenheten, och
4. skapa rutiner för hur kvalitetsarbetet kring åtgärdsprogram ska bedrivas på skolenheten.

¹¹ Samma bestämmelser finns i grundsärskolans, specialskolans och sameskolans läroplaner (Lgrsä 11, Lspec 11 samt Lsam 11). I fortsättningen åsyftas även dessa skolformer när Lgr 11 citeras.

¹² Gymnasiesärskolan får ny läroplan samt nya ämnesplaner och kunskapskrav 2013.

KOMMENTARER

Huvudmannens och rektorns ansvar för resursfördelningen (punkterna 1 och 3)

Huvudmannen har ett övergripande ansvar för utbildningen. Den som är huvudman för någon del av skolväsendet ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i lagar och föreskrifter. Det innebär bland annat att huvudmannen behöver se till att skolorna har förutsättningar och tillräckliga resurser för att leva upp till skollagens bestämmelser om särskilt stöd och sitt kompensatoriska uppdrag om att ta hänsyn till alla elevers olika behov, där en strävan ska vara att uppväga skillnader i deras förutsättningar.¹³

Det är rektorn som ansvarar för att ge personalen på skolan förutsättningar för arbetet med särskilt stöd samt för att se över fördelningen av personal och ekonomiska resurser om det finns behov av det. Detta ansvar är inget som rektorn kan delegera till någon annan på skolan. Ibland är det inte tillräckligt att rektorn omprioriterar resurserna på skolan, utan hon eller han kan även behöva begära mer resurser av huvudmannen. I dessa fall kan huvudmannen behöva skjuta till extra resurser för att skolorna ska kunna leva upp till lagens bestämmelser om särskilt stöd.

Kvalitetsarbete i samband med åtgärdsprogram (punkterna 2 och 4)

Det kan i såväl huvudmannens som rektorns systematiska kvalitetsarbete komma fram att rutinerna för att utreda elevers behov av särskilt stöd samt för att utarbeta åtgärdsprogram inte fungerar tillfredsställande på den enskilda skolan. Det kan också komma fram att arbetet med utredningar och åtgärdsprogram inte fungerar genom att föräldrar tar kontakt med huvudmannen, genom ett beslut av Skolinspektionen, uppgifter i media eller genom ett överklagande eller beslut hos Skolväsendets överklagandenämnd. Huvudmannen, som enligt skollagen har ett ansvar för att utbildningen följer gällande bestämmelser, behöver då vidta åtgärder för att komma till rätta med bristerna.¹⁴

Rutinerna för att följa upp och utvärdera åtgärdsprogram är en del av det systematiska kvalitetsarbete som rektorn ansvarar

¹³ 1 kap. 4 § skollagen

¹⁴ Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:98), *Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet*.

för. Kvalitetsarbetet innebär att kontinuerligt identifiera vilka förutsättningar som är nödvändiga för att eleverna ska kunna utvecklas mot utbildningens mål, och likaså för att utveckla arbetsprocesserna på skolan – i det här fallet processen kring arbetet med åtgärdsprogram och särskilt stöd. Det kan till exempel finnas anledning att uppmärksamma om antalet åtgärdsprogram skiljer sig åt mellan olika årskurser och klasser.

2. Uppmärksamma

AKTUELLA BESTÄMMELSER

De allmänna råden i denna del utgår från följande bestämmelser:

Av 1 kap. 10 § skollagen följer att i all utbildning och annan verksamhet som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt.

Av 3 kap. 4 § skollagen följer att eleven och elevens vårdnadshavare fortlöpande ska informeras om elevens utveckling.

Av 3 kap. 8 § skollagen följer att om det inom ramen för undervisningen eller genom resultatet på ett nationellt prov, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska detta anmälas till rektorn. Rektorn ska se till att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.

Av Lgr 11, avsnitt 2.2 samt Lgy 11, avsnitt 2.1 följer att alla som arbetar i skolan ska uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd.

Av Lgr 11, avsnitt 2.4 följer att läraren ska samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling och hålla sig informerad om den enskilda elevens personliga situation och iakttä resppekt för elevens integritet.

Av Lgr 11, avsnitt 2.5 följer att läraren i samarbetet mellan förskoleklassen, skolan och fritidshemmet särskilt ska uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd.

Av Lgy 11, avsnitt 2.5 följer att läraren ska samverka med vårdnadshavare och informera om elevernas skolsituation och kunskapsutveckling.

ALLMÄNNA RÅD

Rektorn bör

1. skapa fungerande rutiner på skolenheten för att tidigt få information från lärare, annan skolpersonal, elever och elevers vårdnadshavare om att en elev kan vara i behov av särskilt stöd.

Lärare och annan skolpersonal bör

2. uppmärksamma tecken på att en elev kan vara i behov av annat stöd än vad som kan ges i det dagliga arbetet och genom insatser i den individuella utvecklingsplanen, och i dessa fall skyndsamt anmäla detta till rektorn, och
3. så snart som möjligt samtala med eleven och elevens vårdnadshavare om att det kan finnas behov av att utreda om eleven är i behov av särskilt stöd.

KOMMENTARER

Att uppmärksamma elever som eventuellt är i behov av särskilt stöd (punkterna 1 och 2)

Personalen på skolan behöver tidigt uppmärksamma tecken på och signaler om att en elev eventuellt kan vara i behov av särskilt stöd.

Detta är fallet när en elev riskerar att inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen och mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, nu eller längre fram under skoltiden. Elevens behov kan till exempel bli synliga inom ramen för undervisningen, genom resultatet på ett nationellt prov eller genom uppgifter från lärare, annan skolpersonal, eleven själv eller elevens vårdnadshavare. Skolan behöver också uppmärksamma om eleven uppvisar andra typer av svårigheter i sin skolsituation. Det kan till exempel handla om en elev med en funktionsnedsättning, psykosociala besvär, svårigheter i det sociala samspelet, koncentrationssvårigheter samt upprepad eller långvarig frånvaro.

Att göra rektorn uppmärksam (punkterna 1 och 2)

Det är rektorn som ansvarar för att det finns tydliga och fungerande rutiner på skolan för vad som gäller när lärare, annan personal i skolan, elever eller elevers vårdnadshavare uppmärksammar att en elev kan vara i behov av särskilt stöd. Rektorn har också ett ansvar för att se till att skolans personal känner till och följer de här rutinerna. Detta är inte något som rektorn kan delegera till någon annan på skolan.

När personalen på skolan bedömer att en elevs behov av stöd inte kan tillgodoses, trots olika former av anpassningar i det dagliga arbetet och insatser enligt den individuella utveck-

lingsplanen, behöver personalen så fort som möjligt informera rektorn om detta. För att svårigheterna inte ska växa sig stora är det viktigt att skolan tidigt utreder vad som ligger till grund för svårigheterna.

Att göra eleven och elevens vårdnadshavare uppmärksam (punkten 3)

När lärare eller annan skolpersonal har uppmärksammat att en elev eventuellt kan vara i behov av särskilt stöd och att det finns skäl att utreda detta, är det viktigt att så snart som möjligt samtala med eleven och elevens vårdnadshavare.¹⁵ Utvecklingssamtalen kan vara ett av flera tillfällen att samtala om den oro som eleven, elevens vårdnadshavare eller skolans personal känner för elevens skolsituation.¹⁶ Samtalen är också viktiga tillfällen för att eleven och elevens vårdnadshavare ska kunna ge uttryck för sina tankar och funderingar. Ett samtal om svårigheter i skolsituationen får dock inte fördröjas i onödan av skolans personal med hänvisning till att ett utvecklingssamtal ska hållas senare under terminen. Ibland kan det vara betydelsefullt att skolans personal samtalar enskilt med eleven om hur hon eller han upplever sin skolsituation.

För att alla elever ska känna till vad ett åtgärdsprogram är kan det vara bra att skolans personal vid något lämpligt tillfälle informerar alla elever om möjligheten till särskilt stöd. Det kan också vara bra att skolan ger allmän information till vårdnadshavarna om vad ett åtgärdsprogram är, hur arbetet med åtgärdsprogram fungerar och att ett beslut om åtgärdsprogram går att överklaga.

¹⁵ Om en elev har fyllt 18 år och är myndig samtalar skolan enbart med eleven, men elevens föräldrar kan alltid involveras om eleven själv önskar det. När ordet vårdnadshavare fortsättningsvis används i texten avses detsamma vad gäller myndiga elever.

¹⁶ Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:16), *Utvecklingssamtalet och den skriftliga individuella utvecklingsplanen*.

3. Utreda

AKTUELLA BESTÄMMELSER

De allmänna råden i denna del utgår från följande bestämmelser:

Av 1 kap. 10 § skollagen följer att i all utbildning och annan verksamhet som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt.

Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne.

Av 2 kap. 25 § skollagen följer att för eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas.

För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Av 3 kap. 8 § skollagen följer att om det inom ramen för undervisningen eller genom resultatet på ett nationellt prov, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska detta anmälas till rektorn. Rektorn ska se till att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.

Samråd ska ske med elevhälsan, om det inte är uppenbart obehövligt.

Om en utredning visar att en elev är i behov av särskilt stöd, ska han eller hon ges sådant stöd.

Av Lgr 11, avsnitt 2.4 följer att läraren ska samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling och hålla sig informerad om den enskilda elevens personliga situation och iaktta respekt för elevens integritet.

Av Lgy 11, avsnitt 2.5 följer att läraren ska samverka med vårdnadshavare och informera om elevernas skolsituation och kunskapsutveckling.

Av Lgy 11, avsnitt 2.6 följer att rektorn har ett särskilt ansvar för att lärarna anpassar undervisningens uppläggning, innehåll och arbetsformer efter elevernas skiftande behov och förutsättningar, samt att undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen utformas så att elever som behöver särskilt stöd eller andra stödåtgärder får detta.

ALLMÄNNA RÅD

Rektorn bör

1. skapa fungerande rutiner för att säkerställa att en utredning om en elevs behov av särskilt stöd görs, samt avgöra vem som ska ansvara för utredningen,
2. skapa fungerande rutiner på skolenheten för hur samarbetet med elevhälsopersonalen ska ske vid utredningen av om en elev behöver särskilt stöd,
3. säkerställa att skolenheten vid behov anlitar extern utredningskompetens,
4. sträva efter att finna lösningar när det är svårt att få till stånd ett fungerande samarbete med elevens vårdnadshavare i samband med utredningen, och
5. skapa riktlinjer på skolenheten för vad som behöver ingå i en utredning och hur utredningen kan dokumenteras.

Den som utreder en elevs behov av särskilt stöd bör

6. kartlägga elevens skolsituation med hänsyn till omständigheter på individ-, grupp- och skolnivå,
7. utifrån kartläggningen göra en bedömning av om eleven är i behov av särskilt stöd, och i så fall bedöma vilket behov av stöd eleven har, och
8. dokumentera utredningen i två delar, dels genom att beskriva elevens skolsituation utifrån kartläggningen, dels genom att beskriva bedömningen av elevens eventuella behov av särskilt stöd.

KOMMENTARER

Vem gör utredningen och den pedagogiska bedömningen? (punkterna 1 och 2)

Den utredning som görs syftar till att ge skolan ett tillräckligt underlag för att förstå varför eleven har svårigheter i skolan och vilka elevens behov av stöd är. Det är rektorn som ansvarar för

att det finns fungerande rutiner på skolan för hur man går tillväga för att utreda, och för att all personal som kan få i uppdrag att göra en utredning känner till dem. Detta är inte något som rektorn kan delegera till någon annan på skolan. När rektorn har fått information om att en elev på skolan kan vara i behov av särskilt stöd är det enligt skollagen hans eller hennes ansvar att se till att en utredning påbörjas omgående.

Själva uppdraget att göra en utredning kan rektorn antingen delegera till någon i personalen på skolan, eller så kan rektorn själv utföra denna. Under utredningen ska samråd ske med personal från elevhälsan, om det inte är uppenbart att det inte behövs. I skollagen anges att elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande och omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Detta innebär att elevhälsan ska bidra till skapandet av miljöer som främjar elevernas lärande, utveckling och hälsa. I skollagen anges också att elevhälsan ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål.¹⁷ Det varierar dock hur stort behovet är av samarbete med elevhälsan i det enskilda fallet, till exempel behöver skolan inte alltid samarbeta med den medicinska delen av elevhälsan.¹⁸ Personal med specialpedagogisk kompetens, till exempel specialpedagog eller speciallärare, har med sin särskilda kompetens i de flesta fall en central roll i arbetet med utredningen.

Utredningar av en elevs behov av särskilt stöd kan vara olika omfattande. I en del fall kan en utredning göras relativt enkelt och snabbt. En sådan utredning kan vara tillräcklig när skolan till exempel uppmärksammat att en elev inte uppfyller en del av kunskapskravet för godtagbara kunskaper i ett enstaka ämne, och om orsakerna till detta är uppenbara.

I andra fall krävs en mer grundlig utredningsinsats då elevens hela skolsituation behöver kartläggas och analyseras. Det kan vara fallet om skolan har uppmärksammat att eleven har varit frånvarande vid upprepade tillfällen, eller under så lång tid, att det har påverkat elevens prestationer i flera ämnen. Det kan också vara fallet om skolan har uppmärksammat att eleven har svårigheter i det sociala samspelet, koncentrationssvårigheter eller språkstörningar som påverkar elevens möjligheter att kom-

¹⁷ Regeringens proposition, *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, 2009/10:165, sid. 656 f.

¹⁸ Regeringens proposition, *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, 2009/10:165, sid. 291.

municera i skolan. I samband med en mer grundlig utredning behöver skolan även involvera övriga delar av elevhälsan för att få en helhetsförståelse av situationen. Det innebär att skolan, förutom personal med specialpedagogisk kompetens, även behöver involvera skolläkaren, skolsköterskan, psykologen eller kuratorn. Om skolan utreder elever med ett annat modersmål, är det viktigt att den som gör utredningen samarbetar med modersmålslärares eller en tolk, för att få en så god bild som möjligt av elevens kunskaper.

Att samverka med extern utredningskompetens (punkten 3)

Ibland behöver skolans utredning kompletteras med extern utredningskompetens för att få en tydlig bild av vilka förhållanden som bidrar till elevens svårigheter. När den som ansvarar för utredningen ser ett behov av detta behöver rektorn underrättas. De olika utredningarna, till exempel psykologiska, sociala och medicinska utredningar, kan då fungera som underlag för bedömningar av elevens behov av särskilt stöd.

Det är viktigt att ha i åtanke att även om en elev har en medicinsk eller psykologisk diagnos är detta inte tillräckligt för bedömningen av om, och i så fall vilket, särskilt stöd eleven behöver. En diagnos innebär inte per automatik att en elev behöver särskilt stöd, och den får heller inte vara ett villkor för att få särskilt stöd. Skolan kan inte heller avvakta med att sätta in särskilt stöd, med hänvisning till att en kompletterande utredning behöver göras. Det är viktigt att understryka att skolans uppdrag alltid är att anpassa den pedagogiska verksamheten efter varje elevs behov samt skapa förutsättningar för fortsatt lärande, oberoende av om eleven har en diagnos eller inte.

En del elever är under utredning där många aktörer förutom skolan är inblandade. Aktörerna kan vara socialtjänsten, barn- och ungdomshabiliteringen, barn- och ungdomspsykiatri, specialistsjukvården eller polisen. Även om många aktörer är inblandade är det dock alltid rektorn som ansvarar för den slutgiltiga bedömningen av elevens behov av särskilt stöd i skolsituationen. Som stöd i den bedömningen använder rektorn då den kompletterande kunskap om elevens svårigheter som andra aktörer har gett.

Om en elev inte kan nå de kunskapskrav som minst ska uppnås på grund av att hon eller han har en utvecklingsstörning har eleven möjlighet att tas emot i grundsärskolan eller gymnasiesärskolan.

I de fall skolan bedömer att det kan vara aktuellt med ett mottagande i specialskolan tas kontakt med Specialpedagogiska skolmyndigheten som handlägger ärendet.

Att samarbeta med eleven och elevens vårdnadshavare (punkten 4)

För att skapa så goda förutsättningar som möjligt för elevens utveckling och lärande är det viktigt att den som gör utredningen samarbetar med eleven och elevens vårdnadshavare.¹⁹ I samarbetet behöver skolans personal vara lyhörd inför elevens och vårdnadshavarens unika kunskaper om situationen.

I de fall som elevens vårdnadshavare motsätter sig en utredning om särskilt stöd kan rektorn inte passivt acceptera detta, om en sådan utredning är väsentlig för elevens bästa. Skolan behöver i dessa fall fortsätta sina ansträngningar att förklara varför det är viktigt att göra en utredning, och försöka skapa tillit till skolans professionella bedömning av att elevens stödbehov behöver utredas.

Om elevens vårdnadshavare trots skolans ansträngningar fortsätter att motsätta sig en utredning kan skolan som huvudregel ändå göra en sådan utredning av skolsituationen om det bedöms som nödvändigt. Däremot måste elevens vårdnadshavare alltid ge sitt medgivande när det handlar om att göra en psykologisk eller medicinsk utredning.²⁰ Även i samband med en social utredning är det i de flesta fall nödvändigt att föra en dialog med elevens vårdnadshavare och inhämta deras medgivande.

Att göra utredningen (punkterna 5, 6 och 7)

Utredningen kan göras i två steg. Först görs en *kartläggning* av elevens svårigheter och skolsituation på individ-, grupp- och skolnivå. På individnivå kan kartläggningen bland annat innefatta lärarnas och skolpersonalens observationer av eleven i olika situationer, vilka anpassningar som hittills har gjorts efter elevens behov och vad de har lett till. Vidare kan uppgifter från eleven och elevens vårdnadshavare, den skriftliga individuella utveck-

¹⁹ Skolverket, *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering*, 2011, sid. 10.

²⁰ 6 kap. 11, 13, 13a §§ föräldrabalken (SFS 1949:381). I 13a § framgår till exempel att socialnämnden får besluta, att för barn som har två vårdnadshavare och endast den ena samtycker till en åtgärd till stöd för barnet, att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke om det krävs med hänsyn till barnets bästa och åtgärden gäller till exempel en psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling som omfattas av hälso- och sjukvårdslagen.

lingsplanen, resultaten från nationella prov, betyg, frånvarorapporter, information från tidigare skolor, underlag från elevhälsan, eventuella psykologiska, sociala eller medicinska utredningsunderlag samt tidigare åtgärdsprogram ingår i kartläggningen. Psykologiska, sociala, medicinska eller specialpedagogiska underlag kan innehålla uppgifter som är sekretessbelagda. På gruppnivå kan kartläggningen behandla vilka pedagogiska metoder som används, hur den aktuella elevgruppen fungerar samt hur elevens lärmiljö är organiserad. På skolnivå kan det handla om hur skolan organiserar sin verksamhet och fördelar sina resurser.

Därefter görs en *bedömning* av om eleven är i behov av särskilt stöd, och i så fall vilka behov av särskilt stöd och olika anpassningar som eleven har. För att få en helhetsbild av elevens situation är det viktigt att de som har deltagit i kartläggningen gör en gemensam analys av vilket särskilt stöd som eleven behöver. Det är betydelsefullt att både kartläggningen och bedömningen har ett pedagogiskt fokus och att tyngdpunkten ligger på en analys av hur skolan kan utforma och anpassa sin verksamhet för att skapa förutsättningar för den enskilda eleven. Utredningen behöver med utgångspunkt från elevens svårigheter, handla om skolmiljön kring eleven samt om undervisningens innehåll och metoder.²¹

En utredning kan visa att eleven inte är i behov av särskilt stöd, eller att eleven har vissa svårigheter i sitt skolarbete, men att elevens behov kan tillgodoses genom att skolan gör anpassningar i det dagliga pedagogiska arbetet och genom justeringar i den individuella utvecklingsplanen. I dessa fall ska skolan enligt skollagen inte gå vidare med att utarbeta ett åtgärdsprogram. Visar däremot utredningen att eleven behöver särskilt stöd för att utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen och för att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås utarbetar skolan ett åtgärdsprogram. Om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation som gör att skolan befärar att eleven genom sina svårigheter riskerar att inte nå kunskapskraven längre fram, utarbetas också ett åtgärdsprogram. Andra typer av problem, till exempel kränkande behandling och disciplinära problem som inte medför att eleven riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, behandlas i andra processer och dokumenteras på annat sätt.²²

²¹ Skolverket, *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering*, 2011, sid. 40.

²² 5–6 kap. skollagen, Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:10), *Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*.

Att dokumentera utredningen (punkterna 5 och 8)

Dokumentationen av utredningen kan göras i två delar. Först görs en beskrivning av elevens svårigheter och skolsituation utifrån den *kartläggning* som har gjorts, därefter nedtecknas den gjorda *bedömningen* av elevens behov av särskilt stöd. Dokumentation kan med fördel göras kortfattad, men den behöver ge tillräcklig information om elevens skolsituation och behov av särskilt stöd.²³

Det är viktigt att undvika värdeladdade formuleringar om personliga egenskaper eller generaliseringar av karaktärsdrag i utredningen, till exempel ”pigg och glad” eller ”utan drivkraft”. Den typen av formuleringar kan påverka elevens självuppfattning på ett negativt sätt och följa eleven genom skoltiden.²⁴

Formalia vid dokumentationen av utredningen (punkterna 5 och 8)

Skolan behöver dokumentera sina utredningar skriftligt eftersom det enligt skollagen är möjligt för elevens vårdnadshavare, samt de elever som har fyllt 16 år, att överklaga ett beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram, liksom innehållet i ett beslutat åtgärdsprogram (se avsnittet *Rätten att överklaga åtgärdsprogram*). Då behöver man kunna gå tillbaka till den enskilda utredningen och se vad som har framkommit och hur skolan har bedömt situationen.

Det behöver framgå av utredningen när den är gjord, vem som har gjort den och vilken befattning den personen har. Det är även lämpligt att det framgår om eleven, elevens vårdnadshavare eller extern utredningskompetens har varit involverade i utredningen. När utredningen är klar behöver skolan se till att elevens vårdnadshavare får ta del av den.²⁵

²³ Se exempel på en blankett för att dokumentera en utredning i bilaga 2.

²⁴ Skolverket, *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering*, 2011, sid. 44.

²⁵ Enligt 29 kap. 10 § skollagen ska vissa bestämmelser i förvaltningslagen (SFS 1986:223) tillämpas vid ärenden som avser myndighetsutövning mot enskild, bland annat 15 § om anteckning av uppgifter och 16 -17 §§ om en parts rätt att få ta del av uppgiften. Detta gäller även fristående skolor.

4. Utarbета

AKTUELLA BESTÄMMELSER

De allmänna råden i denna del utgår från följande bestämmelser:

Av 1 kap. 10 § skollagen följer att i all utbildning och annan verksamhet som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt.

Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne.

Av 3 kap. 7 § skollagen följer att särskilt stöd får ges i stället för den undervisning eleven annars skulle ha deltagit i eller som komplement till denna. Det särskilda stödet ska ges inom den elevgrupp som eleven tillhör om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

Av 3 kap. 9 § skollagen följer att ett åtgärdsprogram ska utarbetas för en elev som ska ges särskilt stöd. Av programmet ska det framgå vilka behoven är, hur de ska tillgodoses och hur åtgärderna ska följas upp och utvärderas. Eleven och elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta när ett åtgärdsprogram utarbetas.

Åtgärdsprogrammet beslutas av rektorn. Om beslutet innebär att särskilt stöd ska ges i en annan elevgrupp eller enskilt enligt 11 § eller i form av anpassad studiegång enligt 12 § får rektorn inte överlåta sin beslutanderätt till någon annan.

Om en utredning enligt 8 § visar att eleven inte behöver särskilt stöd, ska rektorn eller den som rektorn har överlåtit beslutanderätten till istället besluta att ett åtgärdsprogram inte ska utarbetas.

Av 3 kap. 10 § skollagen följer att det särskilda stödet för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan ska ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven ska ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.

Av 3 kap. 11 § skollagen följer att om det finns särskilda skäl får ett beslut enligt 9 § för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan, innebära att särskilt stöd ska ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp (särskild undervisningsgrupp) än den som eleven normalt hör till.

Av 3 kap. 12 § skollagen följer att om det särskilda stödet för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan inte i rimlig grad kan anpassas efter elevens behov och

förutsättningar, får ett beslut enligt 7 § innebära avvikelser från den timplan samt de ämnen och mål som annars gäller för utbildningen (anpassad studiegång).

Rektorn ansvarar för att en elev med anpassad studiegång får en utbildning som så långt det är möjligt är likvärdig med övrig utbildning i den aktuella skolformen.

Av 9 kap. 1 § gymnasieförordningen följer att en elev som inte har fått lägst betyget E på en kurs har rätt att gå om kursen en gång. Har eleven slutfört kursen två gånger och inte fått lägst betyget E får eleven gå om kursen ytterligare en gång om det finns särskilda skäl.

En elev som inte har fått betyget E på gymnasiearbetet eller gymnasiesärskolearbetet har rätt att göra om det en gång.

Om en elev har fått betyget F på en stor andel av kurserna under ett läsår får eleven, om det finns särskilda skäl, gå om också sådana kurser som eleven fått lägst betyget E på under läsåret.

Av 9 kap. 5 § gymnasieförordningen följer att rektorn fattar beslut enligt 1, 2 och 4 §§ efter det att eleven och berörda lärare har fått yttra sig. Om eleven inte har fyllt 18 år och inte heller har ingått äktenskap, ska även elevens vårdnadshavare yttra sig.

Av 9 kap. 6 § gymnasieförordningen följer att en elev i gymnasieskolan kan befrias från undervisning i en eller flera kurser eller gymnasiearbetet om eleven önskar det och har påtagliga studiesvårigheter som inte kan lösas på något annat sätt. Reducerat program beslutas inom ett åtgärdsprogram.

En elev i gymnasiesärskolan kan befrias från undervisning i en eller flera kurser eller gymnasiesärskolearbetet om eleven önskar det och har påtagliga studiesvårigheter som inte kan lösas på något annat sätt eller saknar förutsättningar att klara av ett fullständigt program.

Reducerat program beslutas inom ett åtgärdsprogram.

Av 9 kap. 7 § gymnasieförordningen följer att huvudmannen får besluta att undervisningen på ett nationellt program för en elev får fördelas över längre tid än tre år, om eleven har läst ett reducerat program eller om det med hänsyn till elevens förutsättningar i övrigt finns särskilda skäl för det.

Av Lgr 11, avsnitt 2.2 samt Lgy 11, avsnitt 2.1 följer att alla som arbetar i skolan ska stödja elever i behov av särskilt stöd.

Av Lgr 11, avsnitt 2.4 följer att läraren ska samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling, och hålla sig informerad om

den enskilda elevens personliga situation och iakttäta respekt för elevens integritet.

Av Lgy 11, avsnitt 2.5 följer att läraren ska samverka med vårdnadshavare och informera om elevernas skolsituation och kunskapsutveckling.

Av Lgy 11, avsnitt 2.6 följer att rektorn har ett särskilt ansvar för att lärarna anpassar undervisningens uppläggning, innehåll och arbetsformer efter elevernas skiftande behov och förutsättningar, samt att undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen utformas så att elever som behöver särskilt stöd eller andra stödåtgärder får detta.

ALLMÄNNA RÅD

Rektorn bör

1. skapa fungerande rutiner på skolenheten för att utarbeta, dokumentera och besluta om åtgärdsprogram, samt fungerande rutiner för vad som gäller när ett åtgärdsprogram inte ska utarbetas,
2. sträva efter att finna lösningar om det skulle vara svårt att få till stånd ett fungerande samarbete med elevens vårdnadshavare vid utarbetandet av åtgärdsprogrammet,
3. se till att en elev bara har ett åtgärdsprogram, oavsett om elevens behov finns i ett eller flera ämnen,
4. se till att ett beslut om särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning eller anpassad studiegång inte omfattar fler ämnen eller längre tidsperiod än nödvändigt, och
5. pröva alla möjligheter för att en elev ska kunna fullfölja ett fullständigt program i gymnasie- och gymnasiesärskolan på avsedd tid, innan skolan fattar ett eventuellt beslut om åtgärder som innebär förlängd skolgång eller reducerat program.

Den som utarbetar ett åtgärdsprogram bör

6. utgå från den bedömning av elevens svårigheter och behov av särskilt stöd som har gjorts i utredningen,
7. utforma konkreta och utvärderingsbara mål och åtgärder för arbetet med det särskilda stödet, och
8. tydligt ange i åtgärdsprogrammet vem som ansvarar för vilka åtgärder samt när åtgärder ska följas upp och utvärderas.

KOMMENTARER

Formalia vid beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram (punkten 1)

I de fall som utredningen visar att eleven inte är i behov av särskilt stöd utan att behovet av stöd kan tillgodoses inom ramen för det dagliga arbetet och genom insatser i den individuella utvecklingsplanen utarbetas inget åtgärdsprogram. Ett beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram ska dokumenteras skriftligt. Beslutet ska ange vem det gäller, vilket lagrum beslutet grundar sig på och datum för när beslutet fattades. Det ska också innehålla skälen för beslutet samt undertecknas av den som har fattat beslutet.²⁶ Ett beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram undertecknas av rektorn, eller den i skolpersonalen som har fått i uppdrag av rektorn att fatta beslut utifrån utredningen. I det senare fallet är det bra att det framgår vilken befattning på skolan den personen har. Beslutet behöver också delges eleven och elevens vårdnadshavare.²⁷

Skolan behöver också dokumentera vilket datum eleven och elevens vårdnadshavare har fått ta del av beslutet om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram, eftersom elevens vårdnadshavare samt de elever som har fyllt 16 år har möjlighet att överklaga ett beslut inom tre veckor från det datum då hon eller han fått ta del av detta (se avsnittet *Rätten att överklaga åtgärdsprogram*).²⁸

Att samarbeta med eleven och elevens vårdnadshavare (punkten 2)

Enligt skollagen ska eleven och elevens vårdnadshavare ges möjlighet att delta när ett åtgärdsprogram utarbetas. I samtal med skolan kan de ge sin syn på skolsituationen, elevens styrkor och svårigheter samt komma med egna förslag till åtgärder. Studier visar att det har stor betydelse att elever och deras vårdnadshavare är aktiva vid utarbetandet av ett åtgärdsprogram för att

²⁶ 29 kap. 10 § skollagen samt 21 § förvaltningslagen

²⁷ Se justitieombudsmannens uttalande om att underrättelser om myndighetsbeslut som kan överklagas bör ske skriftligen. Riksdagen, redogörelse 1999/2000:JO1.

²⁸ Enligt 29 kap. 10 § skollagen ska vissa bestämmelser i förvaltningslagen tillämpas vid ärenden som avser myndighetsutövning mot enskild, bland annat 15 § om anteckning av uppgifter och 16–17 §§ om en parts rätt att få ta del av uppgiften.

Se exempel på en blankett för att dokumentera ett beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram i bilaga 2.

programmet ska vara framgångsrikt.²⁹ Eleverna är själva experter på sin egen situation och deras åsikter kring utformningen av åtgärdsprogrammet är av stor betydelse för att det ska lyckas. I vissa fall kan det vara värdefullt för eleven och elevens vårdnadshavare att få ta med sig extern kompetens vid utarbetandet av åtgärdsprogrammet, till exempel någon person som arbetar med habilitering kring eleven. Det är emellertid alltid skolan som slutligen beslutar om åtgärderna.

Det kan också vara bra att eleven och elevens vårdnadshavare får en möjlighet att i lugn och ro ta ställning till de åtgärder som skolan anser behöver vidtas, innan skolan fattar ett formellt beslut om vad åtgärdsprogrammet ska innehålla.

I de fall där eleven, elevens vårdnadshavare och skolan har olika uppfattningar om åtgärderna är det rektorn som ansvarar för att försöka få till stånd ett fungerande samarbete. Skolan kan emellertid alltid utarbeta ett åtgärdsprogram med åtgärder som rör skolans lärmiljö och undervisning även om man inte blir överens.

Att utarbeta och dokumentera åtgärdsprogrammet (punkterna 1, 6 och 7)

Det är rektorn som ansvarar för att det finns fungerande rutiner på skolan för att utarbeta och dokumentera åtgärdsprogram. Rektorn behöver också se till att all personal som kan få ett sådant uppdrag känner till dessa rutiner. Detta är inte något som rektorn kan delegera till någon annan i personalen.

Skolan behöver utarbeta åtgärdsprogrammen så att de blir fungerande redskap i det praktiska arbetet med att stödja elever som är i behov av särskilt stöd. Det kan vara lämpligt att utgå från följande tre delar vid utarbetandet av ett program.³⁰

Behov

Inledningsvis i åtgärdsprogrammet anges de svårigheter samt behov av särskilt stöd som eleven har. Denna del kan hämtas från utredningen, och den ligger till grund för att utarbeta mål och åtgärder. På samma sätt som i dokumentationen av utredningen

²⁹ Skolverket, *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering*, 2011, sid. 49.

³⁰ Se exempel på en blankett för att dokumentera ett beslut om åtgärdsprogram i bilaga 2.

är det centralt att undvika värdeladdade formuleringar om personliga egenskaper eller generaliseringar om karaktärsdrag i beskrivningen av elevens svårigheter och behov.

Mål

Efter den inledande delen om elevens behov av särskilt stöd utarbetas och dokumenteras de mål som åtgärderna kommer att inriktas mot. Det är viktigt att dessa mål tar sin utgångspunkt i de behov eleven har samt att de är konkreta och har sikte på kunskapsmålen i läroplanen och kunskapskraven. Målen behöver även vara möjliga att följa upp och utvärdera.

Genom att arbeta med relevanta och utvärderingsbara mål, i riktning mot kunskapsmålen och kunskapskraven, får skolan en bättre möjlighet att bedöma vilka åtgärder som fungerar. Det gör också att skolan snabbare kan följa upp och utvärdera åtgärderna, och eventuellt förändra dessa eller vidta kompletterande åtgärder. Att arbeta mot mål på kortare sikt är även viktigt för elevens självkänsla och självförtroende genom att sådana mål är lättare att överblicka.

Åtgärder

Det är, som nämnts, viktigt att de åtgärder som skolan utarbetar och dokumenterar är konkreta och utvärderingsbara, och att de är kopplade till elevens behov och de mål som har satts upp. Det kan handla om att tillgodose ett specifikt stödbehov i ett visst ämne, ett särskilt sätt att strukturera innehållet i undervisningen eller en anpassning av läromedel och pedagogiska hjälpmedel, till exempel särskilda digitala verktyg. Vid återkommande eller långvarig frånvaro kan det handla om att använda motivationsskapande metoder för att åter få eleven att delta i undervisningen. Andra åtgärder kan handla om att se över och förändra hur skolan organiserar undervisningen och lärmiljön för att stödja eleven i gruppen och i det sociala samspelet. Om eleven vistas i fritidshem kan programmet även omfatta åtgärder under vistelsen där.

Undersökningar visar att eleven eller elevens vårdnadshavare ibland ges ett allt för stort ansvar för stödåtgärderna, som då förväntas ske utanför skolan.³¹ Givetvis är det viktigt att eleven tar

³¹ Skolverket, *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering*, 2011, sid. 39.

ett eget ansvar för sitt lärande utifrån ålder och mognad, men ansvaret för att genomföra de särskilda stödåtgärderna ligger på skolan.

Formalia för att dokumentera ett beslut om åtgärdsprogram (punkterna 1, 6, 7 och 8)

Ett åtgärdsprogram ska dokumenteras och beslutas skriftligt. Beslutet ska ange vem det gäller, vilket lagrum beslutet grundar sig på och datum för när beslutet fattades. Det ska också innehålla skälen för beslutet samt undertecknas av beslutsfattaren.³² Ett beslut om åtgärdsprogram undertecknas av rektorn eller den i skolpersonalen som har fått i uppdrag att fatta beslut om åtgärdsprogrammet. I det senare fallet är det bra om det framgår vilken befattning på skolan den personen har. Om programmet innebär beslut om särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning eller anpassad studiegång är det alltid rektorn som fattar beslut. Beslutet behöver också delges eleven och elevens vårdnadshavare.³³

För att skapa en tydlig ansvarsfördelning, och garantera att stödinsatserna sätts in, följs upp och utvärderas är det viktigt att det framgår av åtgärdsprogrammet vem eller vilka som är ansvariga för att genomföra olika insatser samt vilken befattning dessa personer har.

Skolan behöver, liksom vid beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram, dokumentera vilket datum eleven och elevens vårdnadshavare har fått ta del av åtgärdsprogrammet. Detta behöver skolan göra eftersom elevens vårdnadshavare samt de elever som har fyllt 16 år har möjlighet att överklaga ett beslut inom tre veckor från det datum då hon eller han fått ta del av detta (se avsnittet *Rätten att överklaga åtgärdsprogram*).³⁴

Det förekommer även att åtgärdsprogrammet undertecknas av eleven och elevens vårdnadshavare, men detta är inget krav. De kan fortfarande överklaga åtgärdsprogrammet även om de har undertecknat det.

³² 29 kap. 10 § skollagen samt 21 § förvaltningslagen

³³ Se justitieombudsmannens uttalande om att underrättelser om myndighetsbeslut som kan överklagas bör ske skriftligen. Riksdagen, redogörelse 1999/2000:JO1.

³⁴ Enligt 29 kap. 10 § skollagen ska vissa bestämmelser i förvaltningslagen tillämpas vid ärenden som avser myndighetsutövning mot enskild, bland annat 15 § om anteckning av uppgifter och 16–17 §§ om en parts rätt att få ta del av uppgiften.

Särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning och anpassad studiegång (punkten 4)

Särskilt stöd ska enligt skollagen som huvudregel ges inom den elevgrupp som eleven normalt tillhör. Inom de obligatoriska skolformerna kan en elev under en tid få sitt behov av särskilt stöd tillgodosett genom enskild undervisning eller undervisning i en särskild undervisningsgrupp. Det är dock viktigt att en sådan placering används först när skolan har prövat alternativet att låta eleven gå kvar i den ordinarie gruppen.

I de fall där det finns behov av placering i särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning eller anpassad studiegång är det viktigt att dessa åtgärder alltid utgår från elevens behov vad gäller ämnen, omfattning och tidsperiod. Ett beslut om särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning eller anpassad studiegång får inte ersätta en prövning om att placera eleven i en annan skolform (se mer om mottagande i andra skolformer i avsnittet *Utreda*, under rubriken ”Att samverka med extern utredningskompetens”).

I samband med att skolan utarbetar åtgärder som omfattar placering i särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning eller anpassad studiegång är det alltid nödvändigt att involvera elevhälsan. Det är rektorn som beslutar om sådana åtgärder. Dessa beslut kan rektorn inte delegera till någon annan i personalen. Rektorn har också ett ansvar för att sådana åtgärder kontinuerligt följs upp och utvärderas, och det är viktigt att skolan hela tiden strävar efter att eleven ska återgå till den ordinarie gruppen så snart det är möjligt.

Innan rektorn fattar ett beslut om dessa åtgärder ska, enligt förarbetena till skollagen, samråd ske med eleven och elevens vårdnadshavare.³⁵ Det är också viktigt att informera eleven och elevens vårdnadshavare om vad särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning eller anpassad studiegång innebär samt att dessa beslut är möjliga att överklaga.

Särskild undervisningsgrupp kan betyda undervisning i en annan gruppering inom skolan, eller undervisning i andra lokaler med annan personal i en kommungemensam grupp, ibland i så kallade skoldaghem eller resursskolor. Förutom inlärningsproblematik kan social problematik eller olika funktionsnedlägg-

³⁵ Regeringens proposition, *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, 2009/10:165, sid. 292.

ningar ligga till grund för bedömningen att en elevs behov bättre kan tillgodoses i en annan undervisningsgrupp än den ordinarie. När det gäller placering i så kallade skoldaghem eller andra typer av kommungemensamma grupper bottnar detta ofta i en komplicerad social situation och eleven kan ha behov av annat stöd än det rent pedagogiska. Det handlar således om elever med en mer komplex problematik, där inkluderande åtgärder inom den ordinarie klassens ram inte har gett förväntade resultat. Eleverna får i stället omfattande åtgärder utanför den ordinarie klassens ram under hela, eller stora delar av, skoldagen.

Beslut om *enskild undervisning* fattas ofta på grund av en liknande problematik, men i stället för att undervisningen ges i en särskild undervisningsgrupp ges den då enskilt. Att en elev vid ett eller ett par tillfällen i veckan får sin undervisning utanför den ordinarie klassens ram, tillsammans med andra elever eller ensam, är inte detsamma som särskild undervisningsgrupp eller enskild undervisning. Det avgörande för om åtgärden ska betraktas som en placering i en särskild undervisningsgrupp eller enskild undervisning handlar framför allt om hur långvarig och omfattande placeringen är.

Anpassad studiegång innebär att skolenheten gör avvikelser för en enskild elev från den timplan, den undervisningstid eller de ämnen och de mål som gäller för utbildningen. Ett beslut om anpassad studiegång behöver föregås av noggranna överväganden, eftersom det kan innebära att eleven lämnar skolan utan fullständig utbildning och utan behörighet till gymnasieskolans nationella program.

Åtgärder i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan (punkten 5)

För gymnasieskolan gäller speciella regler om en elev riskerar att inte få godkända betyg på en eller flera kurser. Om en elev får betyget F på en kurs har hon eller han rätt att gå om kursen en gång. Har eleven fått betyget F på flera kurser kan en åtgärd vara att eleven går om ett läsår. Det är rektorn som fattar det beslutet, efter att ha samrått med eleven, berörda lärare och, i de fall eleven inte är myndig, med elevens vårdnadshavare. En annan åtgärd kan vara att en elev med påtagliga studiesvårigheter ges en möjlighet att reducera det yrkes- eller högskoleförberedande program som hon eller han går på.

Åtgärden *reducerat program* innebär att en elev befrias från

undervisningen i en eller flera kurser, eller från det avslutande gymnasiearbetet. Om en elev har följt ett reducerat program får skolenheten inte utfärda en gymnasieexamen, och det får konsekvenser för elevens möjligheter att studera vidare. Därför är det viktigt att ett sådant beslut föregås av noggranna överväganden, och det är endast lämpligt om eleven har påtagliga studiesvårigheter och själv vill det. Rektorn behöver informera eleven och elevens vårdnadshavare om vad ett beslut om reducerat program innebär för elevens möjligheter att studera vidare.

Om en elev bedöms ha behov av förlängd undervisning på ett nationellt program och förlängningen av utbildningen innebär längre tid än tre år, är det huvudmannen som måste fatta beslut om detta. Eleven kan ha behov av förlängd undervisning om hon eller han har läst ett reducerat program, eller om det finns särskilda skäl för det. Det kan till exempel handla om elever som har svårt att koncentrera sig på för många kurser samtidigt. För dessa elever kan en sådan åtgärd underlätta måluppfyllelsen, eftersom de då får möjlighet att koncentrera sig på färre kurser åt gången.

För gymnasiesärskolan gäller speciella regler om en elev riskerar att inte få godkända betyg på en eller flera kurser. Om en elev inte fått lägst betyget E på en kurs har hon eller han rätt att gå om kursen en gång. Har eleven slutfört kursen två gånger och inte fått lägst betyget E får eleven gå om kursen ytterligare en gång om det finns särskilda skäl. En annan åtgärd kan vara att en elev med påtagliga studiesvårigheter eller som saknar förutsättningar att klara av ett fullständigt program ges en möjlighet att reducera det nationella program som hon eller han går på. Åtgärden reducerat program innebär att en elev befrias från undervisningen i en eller flera kurser, eller från det avslutande gymnasiesärskolearbetet.

Ett samlat åtgärdsprogram (punkten 3)

Om en elev är i behov av särskilt stöd i flera ämnen utarbetar skolan ett samlat åtgärdsprogram för eleven. Ett sådant samlat åtgärdsprogram ger en överblick och det kan tydliggöra svårigheter som kanske inte är direkt ämnesanknutna. Även om programmet är samlat behöver man dock ange vad som gäller för respektive ämne och vem som ansvarar för vilka åtgärder.

5. Genomföra, följa upp och utvärdera

AKTUELLA BESTÄMMELSER

De allmänna råden i denna del utgår från följande bestämmelse:

Av 1 kap. 10 § skollagen följer att i all utbildning och annan verksamhet som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt.

Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne.

Av 2 kap. 25 § skollagen följer att elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernars utveckling mot utbildningens mål ska stödjas.

Av 3 kap. 4 § skollagen följer att eleven och elevens vårdnadshavare fortlöpande ska informeras om elevens utveckling.

Av 3 kap. 9 § skollagen följer att det av åtgärdsprogrammet ska framgå vilka behoven är, hur de ska tillgodoses och hur åtgärderna ska följas upp och utvärderas.

Av 3 kap. 10 § skollagen följer att det särskilda stödet för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan ska ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven ska ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.

Av 3 kap. 11 § skollagen följer att ett beslut enligt 9 § för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan, om det finns särskilda skäl, får innebära att särskilt stöd ska ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp (särskild undervisningsgrupp) än den som eleven normalt hör till.

Av 3 kap. 12 § skollagen följer att ett beslut enligt 7 §, för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan, får innebära avvikelser från den timplan samt de ämnen och mål som annars gäller för utbildningen (anpassad studiegång) om det särskilda stödet inte i rimlig grad kan anpassas efter elevens behov och förutsättningar.

Rektorn ansvarar för att en elev med anpassad studiegång får en utbildning som så långt det är möjligt är likvärdig med övrig utbildning i den aktuella skolformen.

Av 4 kap. 4 § skollagen följer att rektorn ansvarar för sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som ska genomföras på skolenhetsnivå.

Av Lgr 11, avsnitt 2.2 följer att alla som arbetar i skolan ska

stödja elever i behov av särskilt stöd och samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande,

Av Lgr 11, avsnitt 2.4 följer att läraren ska samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling och hålla sig informerad om den enskilda elevens personliga situation och iaktta respekt för elevens integritet.

Av Lgy 11, avsnitt 2.5 följer att läraren fortlöpande ska ge varje elev information om framgångar och utvecklingsbehov i studierna samt samverka med vårdnadshavare och informera om elevernas skolsituation och kunskapsutveckling.

Av Lgy 11, avsnitt 2.6 följer att rektorn har ett särskilt ansvar för att lärarna anpassar undervisningens uppläggning, innehåll och arbetsformer efter elevernas skiftande behov och förutsättningar, samt att undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen utformas så att elever som behöver särskilt stöd eller andra stödåtgärder får detta.

ALLMÄNNA RÅD

Rektorn bör

1. skapa fungerande rutiner på skolenheten för att genomföra, följa upp och utvärdera ett åtgärdsprogram, och
2. besluta om att avsluta åtgärdsprogrammet när det bedöms att eleven inte längre är i behov av särskilt stöd.

Den som ansvarar för att genomföra, följa upp och utvärdera åtgärdsprogrammet bör

3. så snart åtgärdsprogrammet är beslutat se till att alla som är involverade i arbetet med programmet inleder sitt arbete med att genomföra åtgärder,
4. tillsammans med dem som är involverade i arbetet kontinuerligt följa upp och utvärdera om åtgärder utgör ett tillräckligt stöd för eleven, eller om andra eller kompletterande åtgärder behöver vidtas, och
5. tillsammans med eleven och elevens vårdnadshavare utvärdera hur åtgärder fungerar, om målen och åtgärder behöver förändras eller om målen i åtgärdsprogrammet är uppnådda.

KOMMENTARER

Att genomföra åtgärderna (punkterna 1 och 3)

Rektorn, eller den som har fått i uppdrag av rektorn att ansvara för att samordna arbetet med åtgärdsprogrammet, behöver försäkra sig om att alla som är involverade i arbetet med åtgärderna har tillgång till programmets innehåll. Det är viktigt att inleda arbetet med åtgärderna så snart det är beslutat.

Under arbetet med åtgärderna är det viktigt att tydliggöra för eleven att målen i åtgärdsprogrammet är ett led i utvecklingen mot kunskapsmålen i läroplanen och mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Det kan även vara lämpligt att tydliggöra för eleven hur åtgärderna i form av olika moment och aktiviteter som genomförs i undervisningen är kopplade till målen i åtgärdsprogrammet. Det gör eleven mer delaktig i arbetet, vilket är betydelsefullt för motivationen och viljan att lära.³⁶

Det är också viktigt att uppmärksamma och uppmuntra elevens starka sidor och samtidigt hjälpa eleven i de situationer som utredningen pekat ut som problematiska. Att ta vara på och stärka elevens eget engagemang och vilja till utveckling är alltid en utgångspunkt i arbetet med åtgärdsprogram.

Att följa upp och utvärdera åtgärderna (punkterna 1 och 4)

Det är rektorn som ansvarar för att det finns fungerande rutiner på skolan för att följa upp och utvärdera ett åtgärdsprogram och för att all personal på skolan känner till dessa.

Med *uppföljning* avses den ansvariga skolpersonalens kontinuerliga arbete med att följa upp åtgärdsprogrammet i vardagen. Det innebär att varje person som ansvarar för en åtgärd ser till att det som är bestämt verkligen genomförs, och fortlöpande bedömer om det egna arbetssättet är effektivt eller om det behöver förändras för att eleven ska ges förutsättningar att nå ett specifikt mål i åtgärdsprogrammet.

En *utvärdering* är en mer systematisk analys och helhetsbedömning av hur målen har uppnåtts och av hur åtgärderna har fungerat. Vid en utvärdering finns det möjlighet att se om skolan eventuellt behöver förändra stödåtgärderna. Skolan gör en utvärdering av åtgärdsprogrammet med eleven och elevens vårdnadshavare vid en inplanerad tidpunkt. Innan dess är det

³⁶ Se Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2011:149), *Planering och genomförande av undervisningen*.

lämpligt att all personal på skolan som har varit involverade i arbetet har gjort en gemensam utvärdering som en förberedelse.

Att utvärdera tillsammans med eleven och elevens vårdnadshavare (punkterna 1 och 5)

Vid de inplanerade utvärderingstillfällena med eleven och elevens vårdnadshavare utvärderas målen och åtgärderna i åtgärdsprogrammet. Då finns det en möjlighet att samtala om till exempel följande frågor: Har åtgärderna genomförts? Hur har åtgärderna fungerat? I vilken utsträckning har eleven uppnått de mål på kortare sikt som satts upp i åtgärdsprogrammet? Hur utvecklas eleven i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen och kunskapskraven? Behöver åtgärdsprogrammet revideras?

Om skolan tillsammans med eleven och elevens vårdnadshavare kommer fram till att åtgärdsprogrammet fungerar, men att det krävs mer tid för att nå de mål som har satts upp på kortare sikt, fattas ett nytt beslut om åtgärdsprogrammet. Detta förses då med ett nytt utvärderingsdatum och underskrift.³⁷ Skolan behöver inte ange behov, mål och åtgärder på nytt, utan det är tillräckligt att göra en hänvisning till föregående åtgärdsprogram. Det är emellertid viktigt att vara uppmärksam på om åtgärderna verkligen ger resultat. Det förekommer att samma åtgärdsprogram används mycket länge, även om det inte syns direkta resultat av åtgärderna.³⁸

I de fall som utvärderingen visar att åtgärdsprogrammets mål och stödåtgärder behöver förändras utarbetar skolan ett helt nytt åtgärdsprogram med nya mål och åtgärder. Vid både beslut om åtgärdsprogrammet och beslut om helt nytt åtgärdsprogram behöver också formalian i åtgärdsprogrammet ses över, eftersom ett nytt beslut om åtgärdsprogram kan överklagas (se avsnitt 3 *Utarbeta*, under rubriken "Formalia för att dokumentera ett beslut om åtgärdsprogram"). I vissa fall kan det även finnas behov av att göra ytterligare utredningar, innan skolan kan göra en ny bedömning av vilka åtgärder som är lämpliga.

³⁷ Se exempel på en blankett för att fatta ett nytt beslut om åtgärdsprogrammet i bilaga 2.

³⁸ Skolverket, *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering*, 2011, sid. 42.

Att avsluta åtgärdsprogrammet (punkterna 2 och 5)

Det varierar under hur lång tid elever behöver särskilt stöd. Vissa elever kommer att ha ett åtgärdsprogram under en kort tid, medan andra elever behöver särskilt stöd och åtgärdsprogram under hela sin skoltid på grund av till exempel sjukdom, sociala förhållanden eller funktionsnedsättningar.

När det bedöms att eleven inte längre är i behov av särskilt stöd avslutas åtgärdsprogrammet, efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare.

Av skollagens bestämmelser följer att det särskilda stödet emellertid inte alltid ska dras in så fort eleven har uppnått de kunskapskrav som minst ska uppnås. Eleven kan i vissa fall ha ett fortsatt behov av särskilt stöd. Det kan handla om en elev med dyslexi, hörselnedsättning eller koncentrationssvårigheter som utan det särskilda stödet skulle riskera att inte kunna nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. I dessa fall avslutas inte åtgärdsprogrammet utan i stället utarbetas ett nytt åtgärdsprogram.

Skolan behöver dokumentera det formella beslutet om att avsluta ett åtgärdsprogram eftersom det är möjligt att överklaga även detta beslut (se avsnittet *Rätten att överklaga åtgärdsprogram*).³⁹ Ett beslut om att avsluta ett åtgärdsprogram ska vara skriftligt och innehålla vissa formalia, som är desamma som vid beslut om åtgärdsprogram (se avsnitt 3, *Utarbeta* under rubriken ”Formalia för att dokumentera ett beslut om åtgärdsprogram”).

³⁹ Se exempel på en blankett för beslut om att avsluta ett åtgärdsprogram i bilaga 2.

6. Rätten att överklaga ett åtgärdsprogram

AKTUELLA BESTÄMMELSER

De allmänna råden i denna del utgår från följande bestämmelser:

Av 28 kap. 16 § skollagen följer att ett beslut av en rektor får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd i fråga om

1. åtgärdsprogram,
2. särskilt stöd i en särskild undervisningsgrupp eller enskilt, eller
3. anpassad studiegång.

Vid prövning av ett överklagande ska nämnden antingen fastställa eller upphäva det överklagade beslutet. Om det överklagade beslutet upphävs ska ärendet, om det behövs, visas åter till rektorn för ny prövning.

Av 29 kap. 10 § skollagen följer att i ärenden som avser myndighetsutövning mot någon enskild ska följande bestämmelser i förvaltningslagen (1986:223) tillämpas:

- 14 § första stycket om en parts rätt att meddela sig muntligen,
- 15 § om anteckning av uppgifter,
- 16 och 17 §§ om en parts rätt att få del av uppgifter,
- 20 § om motivering av beslut,
- 21 § om underrättelse av beslut,

Av 29 kap. 12 § skollagen följer att den som har fyllt 16 år har rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt skollagen.

ALLMÄNNA RÅD

Rektorn bör

1. se till att informationen om att överklaga ett beslut om åtgärdsprogram är formulerad på ett sådant sätt att eleven och elevens vårdnadshavare förstår hur de ska gå tillväga.

KOMMENTARER

Informera om rätten att överklaga (punkten 1)

Om eleven eller elevens vårdnadshavare är missnöjda med ett beslut om åtgärdsprogram som skolan fattat kan eleven eller elevens vårdnadshavare enligt skollagen överklaga beslutet. Detta gäller både själva innehållet i ett åtgärdsprogram och ett beslut om att inte utarbeta åtgärdsprogram. En elev får själv överklaga från det år hon eller han fyller 16 år, men elevens vårdnadshavare har fortfarande rätt att överklaga fram till att eleven fyller 18 år.⁴⁰ Om eleven har två vårdnadshavare måste båda stå bakom överklagandet för att det ska vara giltigt.

När ett beslut om åtgärdsprogram är fattat behöver skolan underrätta eleven och elevens vårdnadshavare om att beslutet kan överklagas och hur man går tillväga. Detta behöver ske skriftligt, och det är viktigt att skolan försäkrar sig om att elevens vårdnadshavare (och de elever som har fyllt 16 år) har förstått att de har en möjlighet att överklaga.⁴¹ Det kan till exempel innebära att se till att informationen finns på lättillgänglig svenska samt översatt till de nationella minoritetsspråken och de stora invandrar-språken i kommunen.

Hur man går tillväga för att överklaga (punkten 1)

Det är Skolväsendets överklagandenämnd som beslutar om överklaganden av ett åtgärdsprogram. Om elevens vårdnadshavare, eller en elev som har fyllt 16 år, vill överklaga ett beslut om åtgärdsprogram skriver de ned vilket beslut som de vill överklaga och vad de istället skulle önska. Det är viktigt att de motiverar varför de anser att beslutet bör ändras. Elevens vårdnadshavare, eller eleven, överlämnar eller skickar därefter överklagandet till skolan, så att skolan kan ta del av argumenten och eventuellt ändra sitt beslut.

Det första skolan gör när den har fått överklagandet är att kontrollera att det har kommit in i rätt tid. Den som vill överklaga ett beslut måste göra detta inom tre veckor från den dag som hon eller han fick ta del av beslutet. Har överklagandet kommit in för sent avvisas det av skolan. Beslutet om att sko-

⁴⁰ 29 kap 12 § skollagen

⁴¹ Se justitieombudsmannens uttalande om att underrättelser om myndighetsbeslut som kan överklagas bör ske skriftligen. Riksdagen, redogörelse 1999/2000:JOI.

lan av detta skäl inte kommer att behandla överklagandet ska vårdnadshavarna få skriftligt, med information om att det kan överklagas.⁴² Detta beslut arkiverar skolan tillsammans med den övriga dokumentationen i samma ärende.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid kan skolan välja att, helt eller delvis, ändra sitt beslut om åtgärdsprogram i enlighet med vad elevens vårdnadshavare eller eleven begär. Om skolan helt ändrar beslutet blir det inte något överklagande, och då ska inte heller några handlingar skickas in till Skolväsendets överklagandenämnd.

Har överklagandet kommit in i rätt tid och skolan inte helt eller delvis ändrar sitt beslut skickas överklagandet och skolans eventuella synpunkter, det vill säga skolans yttrande, till Skolväsendets överklagandenämnd inom en vecka. Om överklagandet gäller ett beslut om att *inte* utarbeta ett åtgärdsprogram utgår skolans yttrande från den utredning om elevens behov som skolan har gjort. Gäller överklagandet däremot innehållet i själva åtgärdsprogrammet grundar sig skolans yttrande på skrivningarna i detta. I det senare fallet ska skolan också bifoga den eller de utredningar som ligger till grund för åtgärdsprogrammet. I sitt yttrande till överklagandenämnden ska skolan bemöta vårdnadshavarnas synpunkter och invändningar.

När ärendet kommit in till nämnden prövas det. Då kan nämnden antingen bekräfta eller upphäva skolans beslut. Om det beslut som har överklagats upphävs ska ärendet skickas tillbaka till rektorn på skolan, som då får se över beslutet om åtgärdsprogrammet på nytt.⁴³

Offentlighet och sekretess (punkten 1)

När överklagandet kommit in till Skolväsendets överklagandenämnd registreras det och blir en allmän handling. Enligt offentlighetsprincipen har alla rätt att ta del av allmänna handlingar, men i många fall begränsas den rätten genom sekretess. Hos nämnden gäller sekretess i ärenden för uppgifter som handlar om en enskilds personliga förhållanden om det kan antas att hon, han eller någon närstående lider men om uppgiften röjs. Överklagandenämndens beslut i ärenden blir offentliga så snart de lämnar myndigheten i färdigt skick per post eller e-post.

⁴² 21 § förvaltningslagen

⁴³ 28 kap. 16 § skollagen

Vägledande beslut av överklagandenämnden (punkten 1)

På Skolväsendets överklagandenämnds webbplats, www.overklagandenamnden.se, finns beslut som fattats i olika ärenden som gäller åtgärdsprogram. Dessa beslut kan ge en vägledning för skolor, elever och elevers vårdnadshavare om hur bestämmelserna om särskilt stöd kan tolkas i enskilda fall.

Referenser

Lagar

Förvaltningslagen (SFS 1986:223)

Föräldrabalken (SFS 1949:381)

Offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400)

Personuppgiftslagen (SFS 1998:204)

Skollagen (SFS 2010:800)

Förordningar

Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet

Förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan

Förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall

Förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall

Förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan

Gymnasieförordningen (SFS 2010:2039)

Förarbeten

Regeringens proposition 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.*

Skolverkets allmänna råd

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2011:149) *Planering och genomförande av undervisningen.*

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:10) *Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling.*

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:16) *Utvecklingssamtal och den skriftliga individuella utvecklingsplanen.*

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:98) *Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet*.

Övrigt

Riksdagen, *Justitieombudsmannens ämbetsmannaberättelse*, Redogörelse 1999/2000:JO1.

Skolverket, *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering*, 2011.

Bilaga 1 Aktuella bestämmelser

De allmänna råden utgår från följande bestämmelser.

Skollagen (2010:800)

1 kap. Inledande bestämmelser

Syftet med utbildningen inom skolväsendet

4 § Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare.

Särskild hänsyn till barnets bästa

10 § I all utbildning och annan verksamhet enligt denna lag som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt. Med barn avses varje människa under 18 år.

Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

Huvudmannens ansvar för utbildningen

8 § Huvudmannen ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i denna lag, föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen och de bestämmelser för utbildningen som kan finnas i andra författningar.

Rektor och förskolechef

10 § Rektorn och förskolechefen beslutar om sin enhets inre organisation och fattar i övrigt de beslut och har det ansvar som framgår av särskilda föreskrifter i denna lag eller andra författningar.

Rektorn och förskolechefen får uppdra åt en anställd eller en uppdragstagare vid förskole- eller skolenheten som har tillräcklig kompetens och erfarenhet att fullgöra enskilda ledningsuppgifter och besluta i frågor som avses i första stycket, om inte annat anges.

Elevhälsans omfattning

25 § För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas.

För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

3 kap. Barns och elevers utveckling mot målen

Barnens och elevernas lärande och personliga utveckling

3 § Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.

Information om barnets och elevens utveckling

4 § Eleven och elevens vårdnadshavare och vårdnadshavare för ett barn i förskolan ska fortlöpande informeras om elevens eller barnets utveckling.

Särskilt stöd

7 § Särskilt stöd får ges i stället för den undervisning eleven annars skulle ha deltagit i eller som komplement till denna. Det särskilda stödet ska ges inom den elevgrupp som eleven tillhör om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

Utredning

8 § Om det inom ramen för undervisningen eller genom resultatet på ett nationellt prov, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska detta anmälas till rektorn. Rektorn ska se till att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.

Samråd ska ske med elevhälsan, om det inte är uppenbart obehövligt.

Om en utredning visar att en elev är i behov av särskilt stöd, ska han eller hon ges sådant stöd.

Åtgärdsprogram

9 § Ett åtgärdsprogram ska utarbetas för en elev som ska ges särskilt stöd. Av programmet ska det framgå vilka behoven är, hur de ska tillgodoses och hur åtgärderna ska följas upp och utvärderas. Eleven och elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta när ett åtgärdsprogram utarbetas.

Åtgärdsprogrammet beslutas av rektorn. Om beslutet innebär att särskilt stöd ska ges i en annan elevgrupp eller enskilt enligt 11 § eller i form av anpassad studiegång enligt 12 § får rektorn inte överlåta sin beslutanderätt till någon annan.

Om en utredning enligt 8 § visar att eleven inte behöver särskilt stöd, ska rektorn eller den som rektorn har överlåtit beslutanderätten till i stället besluta att ett åtgärdsprogram inte ska utarbetas.

Utformningen av det särskilda stödet i vissa skolformer

10 § För en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan ska det särskilda stödet ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven ska ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.

Särskild undervisningsgrupp eller enskild undervisning

11 § Om det finns särskilda skäl, får ett beslut enligt 9 § för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan innebära att särskilt stöd ska ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp (särskild undervisningsgrupp) än den som eleven normalt hör till.

Anpassad studiegång

12 § Om det särskilda stödet för en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan inte i rimlig grad kan anpassas efter elevens behov och förutsättningar, får ett beslut enligt 7 § innebära avvikelser från den timplan samt de ämnen och mål som annars gäller för utbildningen (anpassad studiegång).

Rektorn ansvarar för att en elev med anpassad studiegång får en utbildning som så långt det är möjligt är likvärdig med övrig utbildning i den aktuella skolformen.

4 kap. Kvalitet och inflytande

Huvudmannanivå

3 § Varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

Enhetsnivå

4 § Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3 § ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå.

Kvalitetsarbetet på enhetsnivå ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet.

Rektorn och förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbetet vid enheten genomförs enligt första och andra styckena.

Åtgärder

7 § Om det vid uppföljning, genom klagomål eller på annat sätt kommer fram att det finns brister i verksamheten, ska huvudmannen se till att nödvändiga åtgärder vidtas.

Rutiner för klagomål

8 § Huvudmannen ska ha skriftliga rutiner för att ta emot och utreda klagomål mot utbildningen. Information om rutinerna ska lämnas på lämpligt sätt.

10 kap. Grundskolan

Utvecklingssamtal och individuell utvecklingsplan

13 § Vid utvecklingssamtalet ska läraren i en skriftlig individuell utvecklingsplan

1. ge omdömen om elevens kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskraven i de ämnen som eleven får undervisning i, och
2. sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen.

Den individuella utvecklingsplanen får även innehålla omdömen om elevens utveckling i övrigt inom ramen för läroplanen, om rektorn beslutar det. Överenskommelser mellan lärare, eleven och elevens vårdnadshavare vid utvecklingssamtalet ska alltid dokumenteras i utvecklingsplanen. Rektorn beslutar om utformningen av sådan skriftlig information som ges i utvecklingsplanen.

Skriftlig information om elevens skolgång får ges även vid andra tillfällen än vid ett utvecklingssamtal.

11 kap. Grundsärskolan

Utvecklingssamtal och individuell utvecklingsplan

16 § Vid utvecklingssamtalet ska läraren i en skriftlig individuell utvecklingsplan

1. ge omdömen om elevens kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskraven i de ämnen eller ämnesområden som eleven får undervisning i, och
2. sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen.

Den individuella utvecklingsplanen får även innehålla omdömen om elevens utveckling i övrigt inom ramen för läroplanen, om rektorn beslutar det. Överenskommelser mellan lärare, eleven och elevens vårdnadshavare vid utvecklingssamtalet ska alltid dokumenteras i utvecklingsplanen. Rektorn beslutar om utformningen av sådan skriftlig information som ges i utvecklingsplanen.

Skriftlig information om elevens skolgång får ges även vid andra tillfällen än vid ett utvecklingssamtal.

12 kap. Specialskolan

Utvecklingssamtal och individuell utvecklingsplan

13 § Vid utvecklingssamtalet ska läraren i en skriftlig individuell utvecklingsplan

1. ge omdömen om elevens kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskraven i de ämnen som eleven får undervisning i, och
2. sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen.

Den individuella utvecklingsplanen får även innehålla omdömen om elevens utveckling i övrigt inom ramen för läroplanen, om rektorn beslutar det. Överenskommelser mellan lärare, eleven och elevens vårdnadshavare vid utvecklingssamtalet ska alltid dokumenteras i utvecklingsplanen. Rektorn beslutar om utformningen av sådan skriftlig information som ges i utvecklingsplanen.

Skriftlig information om elevens skolgång får ges även vid andra tillfällen än vid ett utvecklingssamtal.

13 kap. Sameskolan

Utvecklingssamtal och individuell utvecklingsplan

13 § Vid utvecklingssamtalet ska läraren i en skriftlig individuell utvecklingsplan

1. ge omdömen om elevens kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskraven i de ämnen som eleven får undervisning i, och

2. sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen.

Den individuella utvecklingsplanen får även innehålla omdömen om elevens utveckling i övrigt inom ramen för läroplanen, om rektorn beslutar det. Överenskommelser mellan lärare, eleven och elevens vårdnadshavare vid utvecklingssamtalet ska alltid dokumenteras i utvecklingsplanen. Rektorn beslutar om utformningen av sådan skriftlig information som ges i utvecklingsplanen.

Skriftlig information om elevens skolgång får ges även vid andra tillfällen än vid ett utvecklingssamtal.

16 kap. Utbildning på nationella program i gymnasieskolan

Individuell studieplan

25 § För varje elev ska det upprättas en individuell studieplan.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om den individuella studieplanen.

18 kap. Allmänna bestämmelser om gymnasiesärskolan

Individuell studieplan

15 § För varje elev ska det finnas en individuell studieplan. Den ska innehålla uppgifter om det program som eleven går på. De val av kurser som eleven gjort ska också anges. Vidare ska det av planen framgå eventuella överenskommelser och om det finns behov av särskilt stöd för att eleven ska nå målen med utbildningen. Elevens synpunkter ska inhämtas och beaktas i utformandet av den individuella studieplanen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar ytterligare föreskrifter om den individuella studieplanen.

28 kap. Överklagande

Beslut av en rektor

16 § Beslut av en rektor får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd i fråga om

1. åtgärdsprogram enligt 3 kap. 9 §,

2. särskilt stöd i en särskild undervisningsgrupp eller enskilt enligt 3 kap. 9 §,
3. anpassad studiegång enligt 3 kap. 12 §.

Vid prövning av ett överklagande enligt första stycket 1 ska nämnden antingen fastställa eller upphäva det överklagade beslutet. Om det överklagade beslutet upphävs ska ärendet, om det behövs, visas åter till rektorn för ny prövning.

29 kap. Övriga bestämmelser

Handläggning

10 § I ärenden som avser myndighetsutövning mot någon enskild enligt denna lag hos en kommun, ett landsting eller en enskild huvudman ska följande bestämmelser i förvaltningslagen (1986:223) tillämpas:

- 14 § första stycket om en parts rätt att meddela sig muntligen,
- 15 § om anteckning av uppgifter,
- 16 och 17 §§ om en parts rätt att få del av uppgifter,
- 20 § om motivering av beslut,
- 21 § om underrättelse av beslut, och
- 26 § om rättelse av skrivfel eller liknande.

I sådana ärenden hos en enskild huvudman ska också 11 och 12 §§ förvaltningslagen tillämpas.

Bestämmelserna i 16 och 17 §§ förvaltningslagen gäller dock inte uppgifter som rör någon annan sökande i ett ärende om plats i utbildning eller annan verksamhet enligt denna lag.

Det som sägs i denna paragraf gäller inte vid betygssättning.

Talerätt

12 § Den som har fyllt 16 år har rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

Denna rätt gäller också ansökan till gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna eller utbildning i svenska för invandrare och överklagande av beslut i fråga om sådan utbildning även om den sökande eller den klagande inte har uppnått 16 års ålder.

Tystnadsplikt

14 § Den som är eller har varit verksam i enskilt bedriven förskola, enskilt bedrivit fritidshem eller enskilt bedriven förskoleklass eller inom sådan enskilt bedriven verksamhet som avses i 25 kap., får inte obehörigen röja vad han eller hon därvid har fått veta om enskildas personliga förhållanden.

Den som är eller har varit verksam inom annan enskilt bedriven verksamhet enligt denna lag än som avses i första stycket får inte obehörigen röja vad han eller hon i sådan elevhälsoverksamhet som avser psykologisk, psykosocial eller specialpedagogisk insats eller i särskild elevstödande verksamhet i övrigt har fått veta om någons personliga förhållanden. Han eller hon får inte heller obehörigen röja uppgifter i ett ärende om tillrättaförande av en elev eller om skiljande av en elev från vidare studier.

För det allmännas verksamhet gäller bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Förvaltningslagen (1986:223)

Underrättelse om beslut

21 § En sökande, klagande eller annan part skall underrättas om innehållet i det beslut varigenom myndigheten avgör ärendet, om detta avser myndighetsutövning mot någon enskild. Parten behöver dock inte underrättas, om det är uppenbart obehövligt.

Om beslutet går parten emot och kan överklagas, skall han underrättas om hur han kan överklaga det. Han skall då också underrättas om sådana avvikande meningar som avses i 19 § eller som har antecknats enligt särskilda bestämmelser.

Myndigheten bestämmer om underrättelsen skall ske muntligt, genom vanligt brev, genom delgivning eller på något annat sätt. Underrättelsen skall dock alltid ske skriftligt, om parten begär det.

Denna paragraf tillämpas också när någon annan som får överklaga beslutet begär att få ta del av det.

Föräldrabalken (1949:381)

Vårdnadens utövande

11 § Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveck-

ling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Lag (1983:47).

13 § Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som sägs i 11 eller 12 § gälla dem tillsammans.

Är en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak förhindrad att ta del i sådana beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas, bestämmer den andre ensam. Denne får dock inte ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

I 8 a § finns bestämmelser om ändring i vårdnaden när den ena föräldern är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden. Lag (2005:430).

13 a § Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare och samtycker endast den ena till en åtgärd till stöd för barnet, får socialnämnden besluta att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke om det krävs med hänsyn till barnets bästa och åtgärden gäller

1. psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling som omfattas av hälso- och sjukvårdslagen (1982:763),
2. behandling i öppna former som ges med stöd av 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453),
3. utseende av en kontaktperson eller en familj som avses i 3 kap. 6 b § första stycket socialtjänstlagen eller
4. en insats enligt 9 § 4, 5 eller 6 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Ett beslut enligt första stycket får överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätt.

Beslut i frågor som avses i första stycket gäller omedelbart.

Rätten får dock bestämma att dess beslut ska gälla först sedan det har vunnit laga kraft. Lag (2012:779).

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

23 kap.

Förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskola, sameskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola

2 § Sekretess gäller i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i sådan elevhälsa som avser psykologisk, psykosocial eller specialpedagogisk insats, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Sekretess gäller på det område som anges i första stycket dels i särskild elevstödande verksamhet i övrigt för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, dels för uppgift som hänför sig till ärende om tillrättaförande av en elev eller om skiljande av en elev från vidare studier. Sekretessen gäller dock endast om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller inte beslut i ärende.

Sekretess gäller på det område som anges i första stycket i andra fall än som avses i första och andra styckena för uppgift om en enskilds identitet, adress och andra liknande uppgifter om en enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Fritidshem och viss annan pedagogisk verksamhet

3 § Sekretess gäller i fritidshem och sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen (2010:800) som erbjuds i stället för fritidshem för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i sådan särskild elevstödande verksamhet som avser psykologisk, psykosocial eller specialpedagogisk insats, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Sekretess gäller i övrigt på det område som anges i första stycket för annan uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Specialpedagogisk stödverksamhet

4 § Sekretess gäller i specialpedagogisk stödverksamhet för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

25 kap.

Hälso- och sjukvård och annan medicinsk verksamhet

1 § Sekretess gäller inom hälso- och sjukvården för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Detsamma gäller i annan medicinsk verksamhet, exempelvis rättsmedicinsk och rättspsykiatrisk undersökning, insemination, befruktning utanför kroppen, fastställande av könstillhörighet, abort, sterilisering, omskärelse och åtgärder mot smittsamma sjukdomar.

Första stycket gäller inte om annat följer av 7, 8 eller 10 § eller 26 kap. 6 §.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Sekretessbrytande bestämmelser

13 a § Sekretessen enligt 1 § hindrar inte att en uppgift om en enskild lämnas från sådan elevhälsa som avser medicinsk insats till annan elevhälsa eller särskild elevstödande verksamhet i övrigt inom samma myndighet, om det krävs att uppgiften lämnas för att en elev ska få nödvändigt stöd.

Personuppgiftslagen (1998:204)

När behandling av personuppgifter är tillåten

10 § Personuppgifter får behandlas bara om den registrerade har lämnat sitt samtycke till behandlingen eller om behandlingen är nödvändig för att

- a) ett avtal med den registrerade skall kunna fullgöras eller åtgärder som den registrerade begärt skall kunna vidtas innan ett avtal träffas,

- b) den personuppgiftsansvarige skall kunna fullgöra en rättslig skyldighet,
- c) vitala intressen för den registrerade skall kunna skyddas,
- d) en arbetsuppgift av allmänt intresse skall kunna utföras,
- e) den personuppgiftsansvarige eller en tredje man till vilken personuppgifter lämnas ut skall kunna utföra en arbetsuppgift i samband med myndighetsutövning, eller
- f) ett ändamål som rör ett berättigat intresse hos den personuppgiftsansvarige eller hos en sådan tredje man till vilken personuppgifterna lämnas ut skall kunna tillgodoses, om detta intresse väger tyngre än den registrerades intresse av skydd mot kränkning av den personliga integriteten.

Förbud mot behandling av känsliga personuppgifter

13 § Det är förbjudet att behandla personuppgifter som avslöjar

- a) ras eller etniskt ursprung,
- b) politiska åsikter,
- c) religiös eller filosofisk övertygelse, eller
- d) medlemskap i fackförening.

Det är också förbjudet att behandla sådana personuppgifter som rör hälsa eller sexualliv.

Uppgifter av den art som anges i första och andra styckena betecknas i denna lag som känsliga personuppgifter.

Undantag från förbudet mot behandling av känsliga personuppgifter

14 § Det är trots förbudet i 13 § tillåtet att behandla känsliga personuppgifter i de fall som anges i 15–19 §§.

I 10 § finns det bestämmelser om i vilka fall behandling av personuppgifter över huvud taget är tillåten.

Samtycke eller offentliggörande

15 § Känsliga personuppgifter får behandlas, om den registrerade har lämnat sitt uttryckliga samtycke till behandlingen eller på ett tydligt sätt offentliggjort uppgifterna.

Gymnasieförordningen (2010:2039)

9 kap. Stödåtgärder

Rätt att gå om en kurs

1 § Om en elev inte har fått lägst betyget E på en kurs, har eleven rätt att gå om kursen en gång. Har eleven slutfört kursen två gånger och inte fått lägst betyget E får eleven gå om kursen ytterligare en gång, om det finns särskilda skäl.

En elev som inte har fått betyget E på gymnasiearbetet eller gymnasiesärskolearbetet har rätt att göra om det en gång.

Om en elev har fått betyget F på en stor andel av kurserna under ett läsår får eleven, om det finns särskilda skäl, gå om också sådana kurser som eleven fått lägst betyget E på under läsåret.

Individuellt anpassat program i gymnasieskolan

5 § Rektorn fattar beslut enligt 1, 2 och 4 §§ efter det att eleven och berörda lärare har fått yttra sig. Om eleven inte har fyllt 18 år och inte heller har ingått äktenskap, ska även elevens vårdnadshavare yttra sig.

Reducerat program

6 § En elev kan befrias från undervisning i en eller flera kurser eller gymnasiearbetet om eleven önskar det och har påtagliga studiesvårigheter som inte kan lösas på något annat sätt.

En elev i gymnasiesärskolan kan befrias från undervisning i en eller flera kurser eller gymnasiesärskolearbetet om eleven önskar det och har påtagliga studiesvårigheter som inte kan lösas på något annat sätt eller saknar förutsättningar att klara ett fullständigt program.

Reducerat program beslutas inom ett åtgärdsprogram.

Förlängd undervisning i gymnasieskolan

7 § Huvudmannen får besluta att undervisningen på ett nationellt program för en elev i gymnasieskolan får fördelas över längre tid än tre år, om eleven har läst ett reducerat program eller om det med hänsyn till elevens förutsättningar i övrigt finns särskilda skäl för det.

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (SKOLFS 2010:37)

2.2 Kunskaper

Alla som arbetar i skolan ska

- uppmärksamma och stödja elever i behov av särskilt stöd, och
- samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande.

2.4 Skola och hem

Läraren ska

- samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling, och
- hålla sig informerad om den enskilda elevens personliga situation och iaktta respekt för elevens integritet.

2.5 Övergång och samverkan

Läraren ska

- utveckla samarbetet mellan förskoleklass, skola och fritidshem,
- utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskolan och i berörda skolformer, och
- i samarbetet särskilt uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd.

2.8 Rektorns ansvar

Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att

- undervisningen och elevhälsans verksamhet utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver,
- resursfördelningen och stödåtgärderna anpassas till den värdering av elevernas utveckling som lärare gör.

Läroplan för gymnasieskola (SKOLFS 2011:144)

2.1 Kunskaper

Alla som arbetar i skolan ska

- uppmärksamma och stödja elever som är i behov av särskilt stöd, och
- samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande.

2.5 Bedömning och betyg

Läraren ska

- fortlöpande ge varje elev information om framgångar och utvecklingsbehov i studierna,
- samverka med vårdnadshavare och informera om elevernas skolsituation och kunskapsutveckling.

2.6 Rektors ansvar

Som pedagogisk ledare för skolan och som chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn ansvar för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att

- lärarna anpassar undervisningens uppläggning, innehåll och arbetsformer efter elevernas skiftande behov och förutsättningar,
- undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledning- en utformas så att elever som behöver särskilt stöd eller andra stödåtgärder får detta.

Bilaga 2 Exempel på blanketter för att dokumentera utredningar och åtgärdsprogram

Här följer exempel på blanketter som kan användas i arbetet med utredningar och åtgärdsprogram. Det är blanketter för att 1) dokumentera en utredning, 2) dokumentera ett beslut om att *inte* utarbeta ett åtgärdsprogram, 3) dokumentera ett beslut om åtgärdsprogram samt 4) dokumentera beslut om att avsluta åtgärdsprogram. De finns även att ladda ned på Skolverkets webbplats, på adressen www.skolverket.se

Utredning och pedagogisk bedömning av en elevs behov av särskilt stöd

Elevens namn:	Elevens personnummer:
Skolenhet:	Skolform, årskurs och klass:
Eventuella tidigare gjorda utredningar om elevens behov av särskilt stöd: Ja ☐ (se bilaga) Gjord av: Befattning: Datum: Nej ☐ Eventuella tidigare åtgärdsprogram: Ja ☐ (se bilaga) Gjord av: Befattning: Datum: ... Nej ☐	Eleven har medverkat i utredningen: Ja ☐ Nej ☐ Elevens vårdnadshavare har medverkat i utredningen: Ja ☐ Nej ☐ Elevhälsan har deltagit i utredningen: Ja ☐ Nej ☐

Andra gjorda utredningar

Ange om det har gjorts psykologiska, sociala eller medicinska utredningar i ärendet. Ange i så fall vem eller vilka som har gjort utredningarna, vilken befattning den eller de personerna har samt vilket datum utredningarna gjordes.

Kartläggning

Beskriv elevens svårigheter och skolsituation, utifrån den kartläggning som skolenheten har genomfört.

Bedömning

Beskriv elevens behov av särskilt stöd och vad som bedöms öka elevens förutsättningar i skolsituationen. Utgå från den kartläggning och de eventuella andra utredningar som har gjorts i ärendet.

- ☐ Ja, eleven är i behov av särskilt stöd. Åtgärdsprogram utarbetas.
- ☐ Nej, eleven är inte i behov av särskilt stöd. Åtgärdsprogram utarbetas inte.

Datum:	Namn och befattning på den som har ansvarat för utredningen:
Underskrift av den som har ansvarat för utredningen:	

Eventuellt diarienummer eller motsvarande:.....

Beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram

Elevens namn:	Elevens personnummer:
Skolenhet:	Skolform, årskurs och klass:

Eleven bedöms inte ha behov av särskilt stöd. Beslutet grundar sig på 3 kap. 8–9 §§ skollagen.

Som underlag för detta beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram ligger utredningen av elevens behov av särskilt stöd (samt eventuella andra utredningar som ligger till grund för den pedagogiska bedömningen).

I blanketten *Utredning och pedagogisk bedömning av en elevs behov* av särskilt stöd anges skälen för beslutet. Blanketten bifogas till det här beslutet: Ja ☐

Datum:	Namn och befattning på den som har fattat beslutet:
Beslutsfattarens underskrift:	
Datum då elevens vårdnadshavare har fått ta del av beslutet:	Datum då eleven har fått ta del av beslutet:

Detta beslut kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av elevens vårdnadshavare samt av elever som fyllt 16 år.

Vill ni överklaga beslutet ska ni skicka överklagandet till skolan inom tre veckor från den dag då ni fick ta del av beslutet. I skrivelsen ska ni ange vilket beslut som överklagas, och vilken ändring i beslutet som ni begär. Mer information finns på webbplatsen www.overklagandenamnden.se

Beslut om åtgärdsprogram för en elev i behov av särskilt stöd

Elevens namn:	Elevens personnummer:
Skolenhet:	Skolform, årskurs och klass:
Eleven har medverkat i utarbetandet av åtgärdsprogrammet: Ja ☐ Nej ☐	
Elevens vårdnadshavare har medverkat i utarbetandet av åtgärdsprogrammet: Ja ☐ Nej ☐	

Behov

Beskriv vilka svårigheter och behov av särskilt stöd som eleven har i skolsituationen (denna del kan hämtas från den aktuella utredningen):

Mål

Beskriv målen på kort sikt för arbetet, i syfte att eleven ska utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen och mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås:

Åtgärder

Beskriv vilka åtgärder som skolenheten bedömer är nödvändiga för att tillgodose elevens behov av särskilt stöd i skolsituationen.

Åtgärd: Ansvarig för åtgärden, samt hans eller hennes befattning:

.....

Uppföljning och utvärdering av åtgärdsprogrammet

Datum då åtgärdsprogrammet kommer att utvärderas:

Hur uppföljning och utvärderingen ska ske:

Resultatet av utvärderingen (fylls i vid utvärderingstillfället):

Datum då åtgärdsprogrammet har beslutats:

.....

Namn och befattning på den som beslutat om åtgärdsprogrammet:

#####

Beslutsfattarens underskrift:	
.....	
Datum då eleven har fått ta del av beslutet:	Datum då elevens vårdnadshavare har fått ta del av beslutet:
.....

Detta beslut kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av elevens vårdnadshavare samt av elever som fyllt 16 år.

Vill ni överklaga beslutet ska ni skicka överklagandet till skolan inom tre veckor från den dag då ni fick ta del av beslutet. I skrivelsen ska ni ange vilket beslut som överklagas, och vilken ändring i beslutet som ni begär. Mer information finns på webbplatsen www.overklagandenamnden.se

Eventuellt diarienummer eller motsvarande:.....

Nytt beslut om åtgärdsprogram

Elevens namn:	Elevens personnummer:
Skolenhet:	Skolform, årskurs och klass:
Eleven har medverkat i utarbetandet av åtgärdsprogrammet: Ja ☐ Nej ☐ Elevens vårdnadshavare har medverkat i utarbetandet av åtgärdsprogrammet: Ja ☐ Nej ☐	

Åtgärderna i åtgärdsprogram daterat den fungerar bra men de mål som satts upp i programmet är ännu inte uppnådda. Nytt utvärderingsdatum:
.....
Hur utvärderingen ska ske:
.....
Resultatet av utvärderingen (fylls i vid det nya utvärderingstillfället):
.....
.....
.....

Datum:	Namn och befattning på den som har fattat beslutet:
Beslutsfattarens underskrift:	
Datum då elevens vårdnadshavare har fått ta del av beslutet:	Datum då eleven har fått ta del av beslutet:

Detta beslut kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av elevens vårdnadshavare samt av elever som fyllt 16 år.

Vill ni överklaga beslutet ska ni skicka överklagandet till skolan inom tre veckor från den dag då ni fick ta del av beslutet. I skrivelsen ska ni ange vilket beslut som överklagas, och vilken ändring i beslutet som ni begär. Mer information finns på webbplatsen www.overklagandenamnden.se

Eventuellt diarienummer eller motsvarande:.....

Beslut om att avsluta åtgärdsprogram

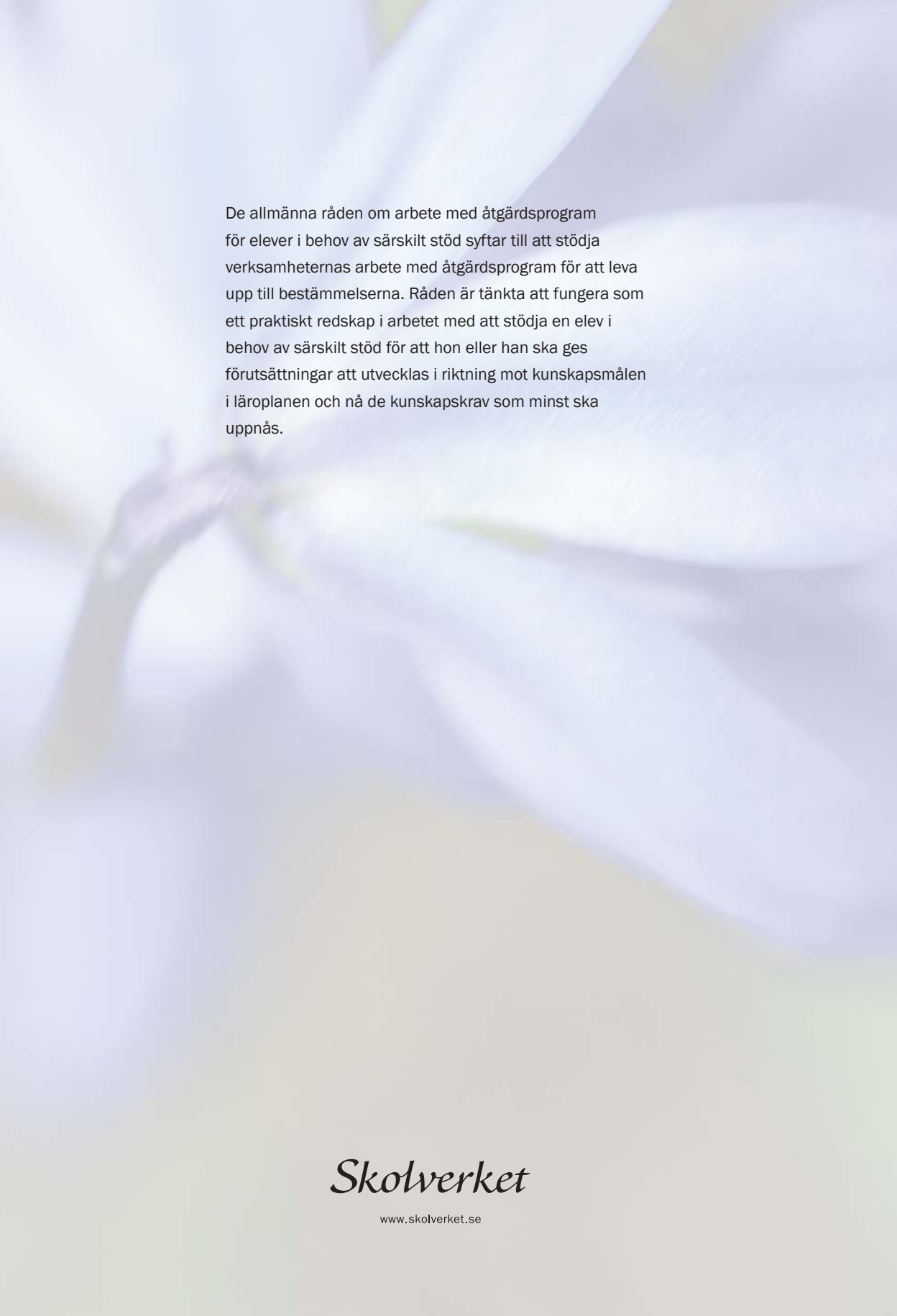
Åtgärdsprogrammet är härmed avslutat. Beslutet grundar sig på 3 kap. 9 § skollagen.

Elevens namn:	Elevens personnummer:
Skolenhet:	Skolform, årskurs och klass:
Eleven har medverkat i utarbetandet av åtgärdsprogrammet: Ja ☐ Nej ☐ Elevens vårdnadshavare har medverkat i utarbetandet av åtgärdsprogrammet: Ja ☐ Nej ☐	

Åtgärdsprogram daterat den..... avslutas följande datum:	
Namn och befattning på den som fattat beslutet:	
Beslutsfattarens underskrift:	
Datum då elevens vårdnadshavare har fått ta del av beslutet:	Datum då eleven har fått ta del av beslutet:

Detta beslut kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av elevens vårdnadshavare samt av elever som fyllt 16 år.

Vill ni överklaga beslutet ska ni skicka överklagandet till skolan inom tre veckor från den dag då ni fick ta del av beslutet. I skrivelsen ska ni ange vilket beslut som överklagas, och vilken ändring i beslutet som ni begär. Mer information finns på webbplatsen www.overklagandenamnden.se

De allmänna råden om arbete med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd syftar till att stödja verksamheternas arbete med åtgärdsprogram för att leva upp till bestämmelserna. Råden är tänkta att fungera som ett praktiskt redskap i arbetet med att stödja en elev i behov av särskilt stöd för att hon eller han ska ges förutsättningar att utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen och nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.

Skolverket

www.skolverket.se